

SZAKDOLGOZAT

Shan He Jia

2021

NYILATKOZAT

Alulírott Shan He Jia büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 20...2 év ...december... hónap ...08 nap

.....Shan He Jia.....
hallgató aláírása

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS SZAK
LEVELEZŐS tagozat
NEMZETKÖZI ÜZLETFEJLESZTÉS specializáció

Kína és Magyarország protokolláris különbsége

Belső konzulens: Bodnár László

Készítette: Shan He Jia

Budapest 2021

Tartalomjegyzék

Táblázatok jegyzéke	4
Képek és ábrák jegyzéke.....	5
1. BEVEZETÉS	6
2. ORSZÁGISMERET.....	7
2.1 Történeti áttekintés	8
2.2 Társadalom és vallás – Mit hoztak magukkal a kínaiak a múltból?	12
2.3 Kína gazdasága; a kínai-magyar gazdasági és diplomáciai kapcsolatok	18
3. AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI.....	22
3.1 Kommunikációs zavarok interkulturális helyzetekben	22
3.2 Alapfogalmak tisztázása: illem, etikett, diplomácia, protokoll	32
3.3 A kínai-magyar protokolláris különbségek.....	35
4. SZEMÉLYES TAPASZTALATAIM, SAJÁT KUTATÁSOM.....	42
4.1 Személyes tapasztalataim	42
4.2 Saját kutatásom és annak eredményei.....	46
5. ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ	50
Irodalomjegyzék	52

Táblázatok jegyzéke

<i>1. táblázat Az általam készített interjúk során feltett kérdések</i>	<i>47</i>
---	-----------

Képek és ábrák jegyzéke

<i>1. kép Bevésett teknősbékapáncél a kései Sang-korból, Anyang közeléből, i.e. 1200-1050</i>	<i>10</i>
<i>2. kép Absztrakt kínai festmény a „nyitás és reformok” korából, 1979</i>	<i>16</i>
<i>1. ábra A kínai társadalom jellegzetességei, Geert Hofstede kultúrakutatása szerint</i>	<i>17</i>
<i>2. ábra Friedemann Schulz von Thun kommunikációs négyzet modellje</i>	<i>24</i>
<i>3-4. kép Vacsorajelenet a Mennyei örömök klubja c. amerikai filmdrámából</i>	<i>28</i>
<i>3. ábra Az első példában szereplő közlés négyzet modellben ábrázolva, a kínai szakács(nő) (balra) és a fehér, amerikai vendég (jobbra) szemszögéből</i>	<i>29</i>
<i>4. ábra A második példában szereplő közlés négyzet modellben ábrázolva, kínai (balra) és magyar (jobbra) szemszögéből</i>	<i>30</i>
<i>5-6. kép A saját íróasztalom (fent), illetve a kínai munkatársnőm íróasztala (lent)</i>	<i>44</i>

1. BEVEZETÉS

Szakedolgozatom a kínai-magyar interkulturális kommunikáció zavarait, a két nemzet közötti protokolláris különbségeket mutatja be. Bár Magyarországon születtem, és itt is nevelkedtem, ahogy egyre idősebb lettem, elkezdtem érdeklődni a kínai gyökereim iránt. Egyre gyakrabban utaztam Kínába, egyre több figyelmet szenteltem annak, hogy megismerjem a kínai társadalom felépítését, a kínai emberek gondolkodásmódját, szokásait. Azt tapasztaltam, hogy merőben más szemléletmódot követnek, mint itthon, Magyarországon. A jövőben szeretnék Kína felé nyitni, és célom, hogy erre minél jobban felkészüljek. Tavaly elvégeztem ennél fogva az OBIC távol-keleti interkulturális menedzsment tréningjét, és a megszerzett tudásomat a jelenlegi munkahelyemen, egy magyarországi székhellyel rendelkező kínai cégnél kamatoztatom. A választott témám összefügg a Budapesti Gazdasági Egyetemen, Nemzetközi gazdálkodás szakon folytatott tanulmányaimmal, azon belül is kifejezetten a nemzetközi üzletfejlesztés szakirányon szerzett tudásommal.

Témámat azért tartom fontosnak, mert Magyarországon egyre több kínai beruházás valósul meg, egyre több kínai cég jelenik meg a magyar piacon. Remélem, hogy dolgozatommal meg tudom könnyíteni a két távoli ország együttműködését, elő tudom segíteni a két nemzet kölcsönös megértését. Nem titok ugyanis, hogy egy vállalat sikeressége a megfelelő partnerkapcsolatokon múlik. A régi partnerek megtartása ugyanolyan fontos, mint az új ügyfelek szerzése. Ez azonban nem egyszerű feladat, főleg, ha egy távoli, más kulturális háttérrel rendelkező partnerrel szeretnénk kapcsolatba lépni. Célom, hogy jobban megismerhessük a kínai étkezési, öltözködési, kommunikációs, szociális, és cégen belüli szokásokat, protokollokat, ezzel elősegítve a harmonikus együttműködést és a hosszú távú közös munkát.

Dolgozatomban a következő kérdésekre keresem a választ:

- Milyen tényezők nehezítik az interkulturális kommunikációt?
- Mik azok a viselkedési formák, amelyek tudtunk nélkül sértőek lehetnek a másik fél számára?
- Hogyan vegyük fel és tartsuk fenn a kapcsolatot a kínai ügyféllel, partnerrel?
- Mire figyeljünk, amikor tárgyalási szándékkal találkozunk?
- Melyek azok a pontok, amelyekkel meg tudjuk fogni az üzleti partnerünket?
- Mivel tudjuk motiválni partnerünket?
- Mi az üzlettársunk prioritása?

A soron következő hipotéziseket kívánom alátámasztani:

1. Számos kapcsolatfelvételi, illetve üzleti próbálkozás Kínával a kommunikációs nehézségek okán hiúsul meg.
2. Bizonyos viselkedési formák sértőnek mutatkoznak az üzleti partner szemében, és ez befolyásolhatja az üzlet létrejöttét vagy sikerességét.

Dolgozatom leíró jellegű, elsősorban adatgyűjtéssel, illetve szekunder kutatások eredményeinek elemzésével foglalkozik. A módszer lényege, hogy már korábban elvégzett kutatások anyagát dolgozom fel. Az információgyűjtés egy részét könyvek és papíralapú publikációk segítségével végeztem, másrészt korábbi tanulmányaim alatt már sokat használtam a Google Scholar weboldalt, s ezt az online adatbázist a jelen szakdolgozatom elkészítéséhez is igénybe vettem; számos tanulmányt, kutatást, publikációt itt értem el. Emellett primer kutatást is végeztem, mélyinterjúk formájában. Az ilyen kismintás, kvalitatív kutatás lényege: a kvantitatív kutatással ellentétben nem statisztikákra és számadatokra vagyunk kíváncsiak – hiszen az általam választott téma nehezen számszerűsíthető –, hanem trendeket, nézőpontokat, motivációkat kívánunk megismerni. Az interjúkat a munkahelyemen készítettem, az interjúalanyok között vannak magyar és kínai munkatársaim is. A munkahelyemen folyamatosan figyeltem a két kultúra közötti különbségeket, majd ezeket lejegyeztem, rendszereztem, így saját személyes tapasztalataimat is meg tudom osztani a témával kapcsolatban. Kutatásomnak számbeli, mérhető eredménye nem várható, leíró jellegéből adódóan. Eredményként azt szeretném elérni, hogy a magyarok megismerhessék a kínai kultúra szépségeit és érdekességeit. Remélem, a dolgozatommal hozzájárulhatok sok új kínai-magyar baráti kapcsolat és üzleti együttműködés kialakulásához.

2. ORSZÁGISMERET

Dolgozatom tartalmi részét egy áttekintéssel kezdem. Ahhoz, hogy feltárhassuk az interkulturális kommunikáció során felmerülő problémák témakörét, és kellőképpen össze tudjuk hasonlítani a kínai és a magyar viselkedési normákat és illemszabályokat, a kínai és a magyar protokollrendszereket, szükséges, hogy megismerkedjünk Kína jellegzetességeivel. Ebben az országismereti részben megvizsgálom Kína történelmének bizonyos mérföldköveit, illetve az ország és lakóinak a több évezredes múlt során kialakult jellemvonásait, amelyek a mai napig meghatározzák a kínai emberek gondolkodását, viselkedését, másokhoz való viszonyulását. Úgy gondolom – és ezt szemléltetni is fogom az első alfejezetben –, hogy Kína esetében kiemelten fontos foglalkoznunk az ország múltjával, hiszen az szinte egybeforr a jelennel; nehéz úgy bemutatni a kínai társadalmi viszonyokat, a kínai mentalitást, hogy nem nyúlunk vissza mindezek gyökeréhez. A történelmi áttekintés után górcső alá veszem a kínai

társadalom jellegzetességeit és a vallás szerepét, végül pedig felvázolom a legfontosabb tudnivalókat Kína gazdaságáról, illetve a kínai-magyar gazdasági és diplomácia kapcsolatokról. Ezen témák vizsgálata közvetlenül segíti kutatási célomat, így a releváns részleteket kiemelve igyekszem ismertetni őket.

2.1 Történeti áttekintés

A korai kínai történelem alakulása, az ország hosszú múltját formáló tényezők és alakok összemosódnak az ország gazdag, de annál homályosabb mitológiai történeteivel, legendáival. A kínai hitregetan nehezen rekonstruálható, nem alkot olyan kerek egységet, mint a görög és a római mitológia, vagy akár a magyar hiedelemvilág, de különösen a múlt század második felétől kezdődően, a „nyitás és reformok” korában, egyre pontosabb képet kapunk a több évezredes múltra visszatekintő ország történelméről. Kalmár Éva sinológus a *Kína: hagyomány, történelem, fantasztikum* címmel egy kulturális folyóiratban megjelent publikációjában így fogalmaz: „Kína [...] olyan birodalom, amely az őskor óta folyamatosan képvisel egy változó, de alapjaiban mégis változatlan civilizációt.” (Kalmár, 2016) Miben rejlik ez a különleges kettősség? Miért és hogyan befolyásolják a mai kínai civilizációt az ország őstörténete és az évezredes hagyományok? Milyen nagy változások mentek végbe az elmúlt pár évtized során, amelyek gyökeresen megváltoztatták az ország külvilággal való viszonyát, nemzetközi megítélését, és magát a kínai társadalmat is? Ebben az alfejezetben ezekre a kérdésekre keresem a választ.

A korai írásos emlékekből az derül ki, hogy a kínai történelem hajnalán, évezredekkel időszámításunk kezdete előtt, bölcs, nagyhatalmú császárok uralkodtak az ázsiai kontinens nagyrészt elfoglaló ősi Kínában. Ezek a mitikus alakok hozták el a civilizációt és annak minden modern vívmányát a kínai népnek: megtanították az embereket írni és olvasni, nekik köszönhetően megjelent a modern ruházat, elterjedt a földművelés, bevezetésre került a házasságkötés intézménye, és megalakult az államrendszer. (Eberhard, 2004) Mindez azt sugallja, hogy Kína már a kezdetek kezdetén jócskán a világ többi országa fölé kerekedett a tudomány, a kultúra és az államigazgatás terén, méghozzá külső segítség és befolyás nélkül. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ősi kínai mitológiára nagyon jellemző a historizálás, azaz a legendás alakok és elbeszélések történelembe való átültetése, mely folyamat során egybeolvadt mítosz és valóság. Ahogy Kalmár Éva sinológus írja: „e mitikus korszakokat történelemnek tekintették, soha nem mítoszként fogták fel.” (Kalmár, 2016) A történelemtudomány, a régészet, az antropológia modernkori fejlődésének köszönhetően azonban ma már sokkal több információ áll rendelkezésünkre Kína ősi múltjáról, arról, hogy

hogyan zajlott le mindez a valóságban. Ettől függetlenül kijelenthetjük, hogy az ország fejlődése már az ókorban figyelemreméltó és kimagasló volt, világviszonylatban is.

Az ország történelmét az egység és a széttagoltság váltakozása jellemzi. Az időszámításunk előtti évezredekben a nagy ősi dinasztiák, a Hszia, a Sang és a Csou irányították az országot, s uralkodásuk időszaka az utókor emlékezetében egyfajta aranykorként maradt fent. „A hanyatló emberiségnek ezekre a dinasztiákra kellett tisztelettel visszatekintenie, ha az erényes cselekvés vagy a bölcs kormányzás mintaképeit kereste.” (Dawson, 2002) A Csou-dinasztia korában kezdték el az Ég Fia címmel illetni a mindenkori uralkodót, mely megnevezés remekül szemlélteti, hogyan fonódott össze a misztikum és a valóság – az uralkodó nemcsak az ország, de a világ és benne minden élőlény ura, akit egy felsőbb erő ruházott fel hatalmával. Ezen nagy dinasztiák nevéhez kötődnek olyan klasszikus kínai vívmányok, mint a selyem és a jáde kő megmunkálása. (Dawson, 2002) Ekkortájt a helyi irányítás azonban a kisebb fejedelmek kezében volt, akik nem minden esetben tanúsítottak hűséget az uralkodó ház iránt, így valójában ebben az időben kínai területek szövetségéről beszélhetünk csupán. A Csou-dinasztia uralkodásának végső szakaszát egyenesen a Hadakozó fejedelemségek kora elnevezéssel ruházta fel a történelemtudomány. Az országot első ízben a Csin-dinasztia egységesítette. Az egymással hadakozó fejedelemségek közül Jing Cseng került ki győztesként, és i. e. 221-ben felvette a császári címet, ezzel megalapítva az első valódi császári dinasztiát. Jól mutatja az esemény jelentőségét, hogy Kína a Csin Birodalomról kapta a nyugati nyelvekben máig használatos elnevezéseit. (Dawson, 2002)

A következő bekezdésekben szeretném kiemelni, milyen mély gyökerekkel rendelkeznek a kínai társadalmat mai napig meghatározó rendszerek, eszmék és ideálok, ugyanis már a korai császárság megalakulásának idején megfigyelhető számos sajátosság, melyek évezredek alatt sem koptak ki a nemzet működéséből.

A Sang-dinasztia korából származnak az első írásos emlékek. Az elsősorban teknősbékapáncélokra és más csontdarabokra vésett feliratok jóslatok, a jövőre vonatkozó enigmatikus kérdések és válaszok formájában maradtak fent. Ahogy arra Raymond Dawson és Wolfram Eberhard is rámutatnak az ország őstörténetéről készült munkákban, a Sang-korból származó vésett tárgyak a mai kínai írásjegyrendszer kezdetleges formájával íródtak, az írásjelek közötti párhuzam egyértelműen megfigyelhető. A Sang-korban már több mint háromezer írásjelet alkalmaztak az írástudók, és ezek közül nagyjából ezer ma is teljességgel felismerhető. (Eberhard, 2004) A kínaiak már az ókorban szeretettel és tisztelettel viseltettek az írás és az irodalom iránt, és ez a magatartás a későbbi évszázadok és -ezredek során sem változott. A később hatalomra lépő Csin-dinasztia több különböző módszert alkalmazott annak

érdekében, hogy hosszú távon egyesíteni tudja a kínai területeket – intézkedéseik közül az egyik legjelentősebb az írás egységesítése volt. Ezen kívül az új hatalom „egységesítette a súlyokat és a mértékeket; úthálózatot épített ki, amely lehetővé tette a könnyebb érintkezést a főváros és a birodalom többi része között, és felépítette a Nagy Falat, hogy útját állja a Kínától északra élő nomád »barbárok« betöréseinek.” (Dawson, 2002) Mindezzel a Csin-dinasztia megalapozta a mai Kína működését, állandó értékeket teremtett, annak ellenére is, hogy a Csin-ház uralmának lázadás vetett véget, és az ország történelme során többször is darabokra hullott a birodalom.

1. kép Bevésett teknősbékapáncél a kései Sang-korból, Anyang közeléből, i.e. 1200-1050

Forrás: National Museums Scotland, <https://www.nms.ac.uk/>

A politika és az államigazgatás terén is érdemes kiemelni néhány sajátosságot az ókori Kínában már működő rendszerek kapcsán. A Csou-dinasztia uralkodása alatt, a Hadakozó fejedelemségek korában jelentős változások mentek végbe a politikai szervezetrendszer terén. „Az egyeduralomért küzdő nagyobb államokban az igazgatás egyre inkább kikerült a hivatalukat örökletes úton szerző előkelőségek kezéből, akik hatalmukat családi kapcsolataiknak köszönhették. A helyükbe egy új osztály lépett, amelynek tagjai már érdemeik alapján emelkedtek fel. A politikai szervezetrendszer feudális jellegzetességeit bürokratikus vonások váltották fel.” (Dawson, 2002) A Csin-dinasztia idején, illetve az őket megdöntő Han-ház (i. e. 206–i. sz. 220) uralkodása alatt tovább finomodott ez a rendszer, ebben az időszakban

szilárdultak meg a közigazgatás azon formái, amelyek egészen a modern korig végig kísérték az ország fejlődését. A hivatalnokok vizsgák során tettek tanúbizonyságot tudásukról és alkalmasságukról, mely vizsgák letétele a társadalmi felemelkedés lehetőségével kecsegett.

Az ókori kínai filozófusok munkája nyomán született meg az ország alapvető filozófiai, erkölcsi és vallási rendszere, amely az oktatás tananyagát is szolgáltatta. A kínai kultúrában igen nagy jelentőséggel bíró hármas szám (pl. a három legendás dinasztia, Hszia, a Sang és a Csou, vagy az Ég, a Föld és az ember hármas egysége) itt is megjelenik. A konfucianizmus, a taoizmus és a Han-dinasztia korában megjelenő buddhizmus együttesen alkotják a „három tanítást”, mely irányzatok elterjedése örök időkre meghatározta a kínai emberek gondolkodását és értékrendjét, ami a mai napig merőben eltér a nyugati tanításoktól, az európai életszemlélettől. A vallás és filozófia témáját a következő alfejezetben részletesen ki fogom fejteni, itt csak egy-két példával szeretnék élni, mely összeköti az ókori Kínát a jelenkorral, és rávilágít az ország történelmi hátterének kulcsfontosságú szerepére a jelenkori kínai társadalom vizsgálatában. Ahol az európai ember az egyénre helyezi a hangsúlyt, személyes értékeinek, kreativitásának, egyedi tulajdonságainak kiemelésére és bizonyítására törekszik, ott a kínai társa a normakövetést, a beolvadást, a szerénykedést értékeli és becsüli. A legendás ókori kínai filozófus Konfuciusz (i.e. 551–479), aki a Csou-dinasztia idején tanított, írástudó tanítványainak feljegyzései révén számos bölcséletet hagyott az utókorra, melyek a kínai kultúra és gondolkodás mai napig szilárd alappilléreit képviselik. Konfuciusz tanításai előtérbe helyezik a szerénységet, mint erényt: *„Akiben nem él harag amiatt, hogy az emberek nem ismerik, vajon nem nemes ember-e?”*¹ Az Európában hódító individualizmus korában még élesebben rajzolódik ki a két kultúra közötti különbség. „A személyiség kibontakoztatása, autonómiája, egyéni döntéseink szabadsága: ez az életforma nekünk természetes, vagy elérendő cél. Távol-Keleten, a konfuciánus értékrenden nevelkedett ember számára nem az. [...] Arrafelé a másság elrejtendő, mert a közös, a mindenki számára elfogadható és élhető lét a legfontosabb.” (Kalmár, 2016) A régi értékek és hagyományok megőrzése is fontos szerepet tölt be a kínai emberek gondolkodásában. *„Csak aki a régit ápolgatva ismeri meg az újat, csak az lehet mások tanítójává,”* vallotta Konfuciusz. Többek között ez a szemléletmód is hozzájárult ahhoz, hogy Kína oly hosszú évezredek át megőrizte tradícióit.

Ahogy azt már korábban említettem, Kína történelmét viharos évszázadok alakították, melyek során hol egység, hol feldaraboltság jellemezte az országot, de a hullámvölgyek során is sikerült megőrizni mindazt, amit a korábbi bekezdésekben taglaltam. Az utolsó császári

¹ A Konfuciusztól származó idézetek Tőkei Ferenc fordításai. Forrás: Eötvös Lóránt Tudományegyetem Konfuciusz Intézet (<http://www.konfuciuszintezet.hu>)

dinasztiát, a Csing-dinasztiát 1644-ben alapították, ekkor már az ország fővárosa Peking volt. A kezdeti felvirágzást a 19. századra a hanyatlás váltotta fel. Nehézséget jelentettek, példának okáért, az ország túlnépesedése, a kibontakozó ópiumháborúk és a korrupció. A 20. századra Kínába is megérkeztek a nyugati eszmék és vívmányok, míg végül a császárság csillaga leáldozott, és 1949-ben megalakult a Kínai Népköztársaság. A 20. század második felében hatalmas változásokon ment keresztül az ország, s a jelenben, a felhőkarcolók és a színes, villogó fénytranszparenszek között sétálva, már-már nehezünkre esik elképzelni, hogy nem Nyugaton járunk. Pedig a felszín alatt meghúzódó különbségek igen jelentősek.

Ezt az alfejezetet egy idézettel zárom, mely Kalmár Éva már említett publikációjából származik, s mely egy mondatban összefoglalja a történelmi múlt megvizsgálásának létjogosultságát egy a modernkori kínai társadalmi normákat bemutató tanulmányban: „Egyedül csak Kína tudott az ókori civilizációk közül folyamatosan fennmaradni a modern korig, s éppen azért, mert az a társadalomszerveződési ideál, az az erkölcsi normarendszer, amely legalább kétezer évvel ezelőtt alakult ki, mindvégig összetartotta a hatalmas birodalmat, a stabilitás, a társadalmi béke és harmónia mindig fontosabb volt a feltörő megújulási törekvéseknél.” (Kalmár, 2016)

2.2 Társadalom és vallás – Mit hoztak magukkal a kínaiak a múltból?

A következő egységben a kínai társadalom általános jellemzőit fogom bemutatni, és mivel a társadalmi viszonyokat mindig is erőteljesen befolyásolta a több ezer éve alapított vallási és filozófiai rendszer, a konfucianizmus, ezért a kettő témát nem is választanám szét. Ezenkívül Geert Hofstede kultúrakutatását, annak Kínára vonatkozó megállapításait szeretném bemutatni az alfejezet keretein belül.

Ahogy az előző alfejezetben is kifejtettem, a konfucianizmus mellett egyéb alternatív iskolák tanításai is megjelentek a kínai történelemben – gondoljunk csak a taoizmusra, a legizmusra vagy a buddhizmusra. Mivel azonban Konfuciusz tanításai az évezredek során nagy mértékben beleivódtak a kínai emberek gondolkodásmódjába, az általuk képviselt értékrendszerbe, dolgozatom témájának szempontjából célravezetőnek tartom ezen egy, legnagyobb és legelterjedtebb vallási és filozófiai irányzat jellemzését. Konfuciuszt már az ókorban is szentként tisztelték, a legnagyobb igazságok tanítómestereként tekintettek rá, s tanításai elsősorban az erkölccsel, az emberi értékekkel és az ezeken alapuló viselkedéssel foglalkoztak. A hivatalnoki pályára lépők a konfuciuszi alapelvekből vizsgáztak, de a Mester eszméit tovább hirdető és finomító konfuciánus gondolkodóknak hála ezek az eszmék és tanítások egyúttal a társadalom alapkövévé váltak, s egyaránt meghatározták az előkelőség és

a közember mindennapjait. Vegyünk sorra néhányat a konfuciánus értékrend legfontosabb elemei közül.

A nyugati gondolkodást és értékrendszert meghatározó kereszténység tanítása szerint az ember eredendő bűnben születik; Ádám és Éva kiűzetése a paradicsomból azt jelenti, hogy minden ember eredendően bűnös lény. Ezzel szemben a konfucianizmus azt vallja, az ember természete eredendően jó, és kellő gyakorlással, szorgalommal mindenki a tökéletességig fejlesztheti önmagát. De milyen erényeket tartottak a legfontosabbnak Konfuciusz és az ő nyomdokaiba lépő tanítómesterek? Mi az, amit gyakorolni, fejleszteni kell? A kínai emberek manapság is nagy hangsúlyt fektetnek viselkedésükkel, gesztusaikkal az idősebbek, rangosabbak, különösképpen pedig a szülők tiszteletére. A szülő (elsősorban az apa) feladata, hogy követendő példát mutasson gyermekei (elsősorban a fiai) számára, s szigorúan fegyelmezze őket, amit a gyermekek feltétlen odaadással, tisztelettel hálálnak meg, illetve azzal, hogy idős korukban gondoskodnak a szülőkről. Konfuciusz bölcsességei közül: *„Szüleidet szolgálván hibáikra szelíden figyelmeztessd őket. Ha látod, hogy semmiképpen nem akarnak rád hallgatni, akkor kettőzd meg tiszteletedet anélkül, hogy visszavonnád tanácsodat. Még ha ők rosszul bánnak is veled, nem szabad zúgolódnunk ellenük.”* A család a társadalom alapvető egységét képezi. A régi időkben „a családnak két szempontból is nagy jelentőséget tulajdonítottak: ezt tartották a morális rend alapjának, másrészt az egész politikai felépítmény alapegységének. Így tehát az adózás, a javak birtoklása, valamint a közrend fenntartása nem az egyes személyek, hanem sokkal inkább a családok felelőssége volt. A család gyakran gazdasági egységként is működött: a parasztcsaládok közösen művelték a földet, a kézművesek és a bolttulajdonosok kis családi vállalkozásokat üzemeltettek.” (Dawson, 2002) A család fogalma nem pusztán az élő rokonokat takarja. A kínaiak – a magyarokhoz hasonlóan – a keleti névsorrendet követik, azaz első helyen áll a családnév, utána következik a keresztnév. Ebben is a család hatalmas jelentősége, az ősök tisztelete fejeződik ki. Az utódok nem hozhatnak szégyent őseikre, s életüket is úgy illik leélniük, hogy tetteikkel növeljék a család tekintélyét, s a későbbi nemzedékek méltán tisztelegghessenek szellemeik előtt. Amint ez a sajátosság is jól mutatja, a kínai társadalom elsősorban nem az egyén önálló kiteljesedésére, hanem az egyének közötti személyes kapcsolatrendszerre épül, és ebben a hierarchikus rendszerben kiemelt szerepet kap a konfuciánus értékek becsülete, követése. A kínai embereknek nagyon sajátos felfogásuk van az emberi kapcsolatokról, s ennek a különböző aspektusait a *guanxi* fogalma tömöríti magába. Ezen kínai szó jelentése: kapcsolat, de valójában annál sokkal többet takar. A *guanxi* a személyek közötti kapcsolatok bonyolult, szövevényes, szívességeken és azok viszonzásán alapuló rendszere. A kínai emberek leginkább kapcsolataik, alá- és fölérendeltségi

viszonyaik által definiálják önmagukat: szülő és gyermek, idősebb és fiatalabb testvér, férj és feleség, tanár és tanítvány, főnök és beosztott. Az életük során arra törekednek, hogy gyarapítsák a guanxit – minél több kapcsolattal rendelkezik valaki, annál nagyobb esélye van az érvényesülésre, mind a magán-, mind az üzleti életben. A kínai emberek, gyakran a hivatalos szervezetek, előírásokat, szabályokat megkerülve, egymásra, ismeretségi körükre hagyatkoznak. Egymást, illetve egymás családját segítik a boldogulásban, ami bizonyos magasságokban akár nepotizmusba is átcsaphat. A szívességeket természetesen meg kell hálálni; segítségért, ajándékért cserébe segítséget, ajándékot várnak. Az üzletei életben ez a jelenség esetleg megnehezítheti a külföldi cégek, üzletemberek kínai partnerekkel folytatott kommunikációját – sok türelem és sok jó gesztus kell a guanxi kialakításához, ami a kínai üzletkötések alapfeltétele.

Az idősek, a magasabb rangúak, a szülők tisztelete mellett a mai napig fontos erények: a kötelességtudat, a hűség, a szerénység, az igazságosság, az udvariasság, a vendégszeretet. (Dawson, 2002) „Mindenkinek megvan a maga helye a társadalomban, a családban, az egyéb kapcsolatokban, s akkor biztosított a rend és a fejlődés, ha mindenki pozíciójával, státuszával [...] összhangban, erényesen él. [...] A csoportérdekek prioritást élveznek az egyéni vágyakkal, érdekekkel szemben, lényeges a csoporthoz való tartozás, a csoportnak adott és attól kapott gondoskodás.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Az egyén viselkedése tehát kihatással van a kapcsolataira, a csoport, a család, a nagyobb egység érdekeit szolgálja. A konfuciuszi tanítások értelmében a társadalom belülről kifelé épül, az egyéntől a kozmikus rend felé halad. Az egyén feladata, hogy a lehető legerényesebben viselkedjen, és hogy kapcsolataiban harmóniát teremtsen, ugyanis ez kihatással van az egész univerzumra, s mivel minden ember egyenlő, ugyanúgy eredendően jó, mindenki azonos mértékben kiveheti a részét az univerzum harmóniájának megteremtésében. Az egyén csupán egy apró alkotóeleme a kozmikus mindenségnek, de fontos, hogy jól és pontosan végezze a dolgát. Annak érdekében, hogy ezek az eszmék mindenkire eljuthassanak, a kínaiak már az ókortól kezdve hatalmas jelentőséget tulajdonítottak az élethosszig tartó tanulásnak és a tanításnak. Az ókori görög filozófus, Arisztotelész úgy vélte, az embereket a gondolkodás képessége emeli ki az állatok világából. A konfucianizmus ezzel szemben a moralitást nevezi meg, mint képességet, amely különbé tesz minket. „Kínában tehát nem az intellektuális képességek fejlesztése vált az oktatás elsődleges feladatává, hanem a velünk született morális hajlamoknak a fejlesztése.” (Dawson, 2002) A harmóniára ma is ideálként tekintenek Kínában; cél annak megteremtése az egyén erényes viselkedése által. Jó példa erre a kínai kreditrendszer. Az állampolgárok, vállalkozások folyamatos megfigyelés alatt állnak, viselkedésüket mind a valós terekben (térfigyelő kamerák

által), mind az online térben figyelik és értékelik. „A kínai társadalmi kredit rendszerének négy fókuszterülete van: (1) őszinteség a kormányzati ügyekben, (2) üzleti becsületesség, (3) társadalmi becsületesség, (4) igazságügyi hitelesség.” (Kollár, 2020) A becsületességet (például: közlekedési szabályok betartása, önkéntesség, jó szülői magatartás) pontokkal jutalmazták, az ezzel ellentétes viselkedés azonban hátrányos megkülönböztetést vonhat maga után az érintett állampolgár és családja számára is (például: hitelbírálat, továbbtanulás, utazás). (Kollár, 2020) Ennek ellenére azt is meg kell jegyeznünk, ahogy a korábbi alfejezet végén már utaltam rá, hogy a modern Kína számos változáson ment át a múlt évszázad során. „A 20. század első harmadáig Kína stabil alapjait őrizve csak apránként változott, és lemaradt a szédítő iramú ipari forradalom által társadalmilag is folytonosan megújuló Nyugat mögött (miként Távol- és Közel-Kelet más országai is). E lemaradás kényszerű felismerése váltotta ki a 20. századon végigvonuló kínai forradalmat, mely 1912-ben elsöpörte a császárság kétezer éves intézményét. [...] A forradalom felborította a hagyományos erkölcsöket, megkérdőjelezte a család hagyományos szerepét és a családon belüli hierarchiát.” (Kalmár, 2016) A modern Kína megosztott ország: nagy különbségeket figyelhetünk meg a városi és a vidéki emberek gondolkodásmódjában, s ezt a nyugati hatásnak tudhatjuk be. Csak hogy egy szembeszökő példát említsünk: a városi kínaiak közül sokan nem mennek férjhez, nem nősülnek meg, a válások is gyakoribbá váltak. Erre egyfajta reakcióként jelent meg a letűnt aranykorra való visszatekintés, a hagyományos értékek újrateremtésének igénye. (Kalmár, 2016) Ahogy arról Kalmár Éva is említést tesz, ez a belső zavar, konfliktus a művészetben is kifejezésre jutott, „például harsány, absztrakt, groteszk, kiáltó színekkel festett képek formájában.” (Kalmár, 2016)

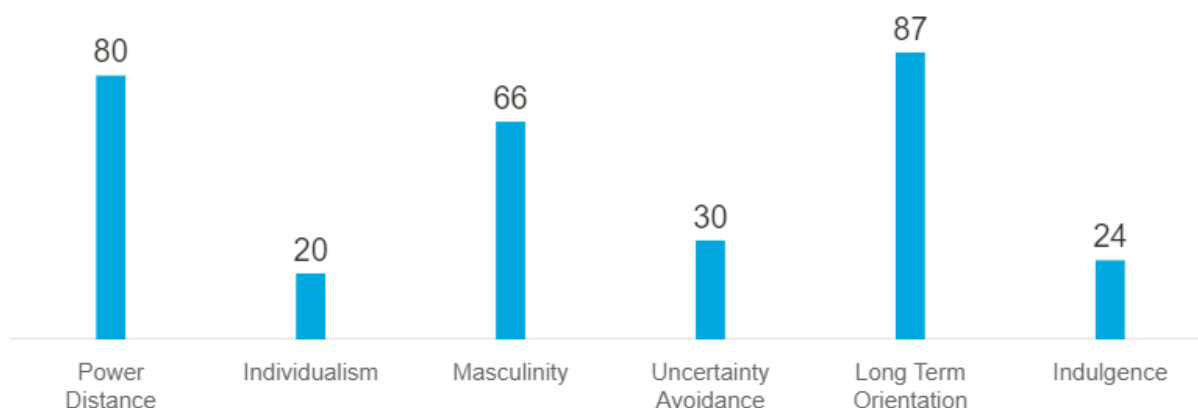
2. kép Absztrakt kínai festmény a „nyitás és reformok” korából, 1979

Forrás: Wall Street International, <https://wsimag.com/art/15820-qiu-deshu-night-and-day>

Mielőtt áttérnék Geert Hofstede kutatásának taglalására, az irodalom és a filmek világa felé tennék egy nagyon rövid kitekintést. A Mennyei örömök klubja c. 1989-es amerikai filmdráma Amy Tan kínai-amerikai író regényének adaptációja. A történet négy kínai asszony életét mutatja be, akik különböző okokból kifolyólag az Egyesült Államokba emigráltak, majd ott mind a négyen családot alapítottak. A cselekmény mozgatórugója a két generáció közötti konfliktus; a tradicionális kínai, konfuciánus gondolkodásmódot követő édesanyák és az Amerikában, a nyugati értékrenden nevelkedett lányaik nem mindig értik meg egymást. Az is igaz azonban, hogy bizonyos viselkedésmintákat az anyák akarva-akaratlanul továbbörökítettek a lányaikra, így egyfajta belső konfliktus is megfigyelhető a fiatal lányok gondolkodásában. Én személy szerint nagyon tanulságosnak tartottam a filmet; a cselekmény nagyon érzékletesen mutatja be a hagyományos kínai gondolkodásmód, világszemlélet eddig taglalt sajátosságait, illetve az interkulturális kommunikáció nehézségeinek problémakörére is rávilágít. Gondolatmenetem zárásaként egy idézetet szeretnék kiemelni az egyik anya-lánya páros párbeszédéből. Rose Hsu Jordan férje megcsalta őt, a fiatal pár válófélben van, és Rose képtelen kiállni magáért, továbbra is próbál a férfi kedvében járni. Édesanyja, An-Mei Hsu elmeséli

lányának gyerekkora megpróbáltatásait, és a tanmese végén odafordul a lányához: „Azért mondtam ezt el neked, mert engem a régi kínai szellemben neveltek. Arra tanítottak, ne legyenek vágyaim, viseljem el mások nyomorát, és nyeljem le saját keserűségemet. És bár a lányomnak az ellenkezőjét tanítottam, ő mégis olyan lett, mint én magam.” A filmet a következő fejezetben is segítségül hívom majd a kommunikációs zavarok szemléltetése céljából.

Mindemellett, ha bármelyik ország társadalmát vizsgáljuk, hasznosnak találjuk Geert Hofstede holland kultúrakutató óriási jelentőségű tanulmányát. Hofstede *A kultúra következményei* c. könyve 1980-ban jelent meg, majd ezt követte 1991-ben a *Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere* c. munkája, mely művekben az országok, nemzetek közötti kulturális különbségeket boncolgatja; egy nagymintás tanulmány eredményei alapján hasonlítja össze az egyes nemzeteket, bizonyos kritériumok szerint, melyeket kulturális dimenzióknak nevez. Az alábbi ábra, melynek forrása a Hofstede Insights hivatalos oldala, grafikon segítségével ábrázolja a kínai társadalom jellegzetességeit:

1. ábra A kínai társadalom jellegzetességei, Geert Hofstede kultúrakutatása szerint

Forrás: Hofstede Insights, <https://www.hofstede-insights.com/country/china/>

Hofstede kutatása a soron következő hat kulturális dimenziót azonosítja:

- hatalmi távolság (kicsi vagy nagy),
- individualizmus vagy kollektívizmus,
- maszkulinitás vagy femininitás,
- bizonytalanságkerülés (magas vagy alacsony),
- hosszú vagy rövid távú orientáció,
- továbbá engedékenység vagy korlátozás.

A hatalmi távolság dimenziója a társadalmi egyenlőtlenségekhez való viszonyulást fejezi ki. Kína esetében ez a mutató magas, ami azt jelenti, hogy a társadalom alacsonyabb rangú, kevesebb hatalommal rendelkező tagjai elfogadják, jogosnak tartják a hatalom egyenlőtlen eloszlását. Az eddig tárgyaltak alapján talán nem is olyan meglepő ez a megállapítás. A kínai emberek általánosságban véve úgy gondolják, hogy mindenkinek megvan a maga helye és rangja a társadalmon belül, illetve az ezzel járó privilégiumai, de a saját szerepéből senki ne akarjon kitörni. (Hofstede Insights, 2021) Kínát – szintén nem meglepő módon – a nagyfokú kollektívizmus jellemzi. A csoportérdek mindig felülírja az egyéni érdekeket, a kapcsolatok jelentősége hatalmas, legyen szó akár a családról, akár a munkahelyi csoportokról. A csoport tagjai kiváltságos helyzetben vannak, míg a kívülállók (például egy külföldi partnercég dolgozói) megítélése teljesen más kritériumok alapján történik. Kína maszkulin társadalom, azaz a kínaiak általában sikerorientált emberek, készek áldozatokat hozni a sikeresség érdekében. Nagy presztízse van az anyagi sikernek, különösen, ha valaki fiatalon éri azt el. Kína bizonytalanságkerülési mutatója alacsony, ami annyit tesz: a kínai emberek nem tekintik fenyegetésnek a bizonytalan helyzeteket, jó alkalmazkodóképességgel rendelkeznek, vállalkozószelleműek. Kínát a hosszú távú időorientáció jellemzi; pragmatikus társadalom, amely a klasszikus erények ápolásán alapszik, de jól alkalmazkodik a változásokhoz, jövőorientált. Az utolsó kulturális dimenzió „értékeli, hogy mennyiben engedi meg egy társadalom tagjai számára, hogy vágyaik szerint éljenek, élvezzék életüket és örömet találjanak benne, vagy mennyiben korlátozza ezeket és tartja – a gyermekkorban neveléssel átadott társadalmi normák révén – kontroll alatt az impulzivitást, az emberi vágyakat. Kína az eredmények alapján az utóbbi kategóriába tartozik,” (Horváthné Varga Polyák, 2018) tehát Hofstede korlátozott társadalomként jellemzi. (Hofstede Insights, 2021)

2.3 Kína gazdasága; a kínai-magyar gazdasági és diplomáciai kapcsolatok

Ezt az alfejezetet a következő témák kifejtésének szentelem: szeretném röviden bemutatni Kína gazdasági fejlődésének történetét, az ország jelenlegi gazdasági helyzetét, illetve a világ gazdaságban elfoglalt helyét. Ismertetném továbbá Kína és Magyarország gazdasági és diplomáciai kapcsolatainak alakulását a múltban, a jelenlegi állapotokat és a kínai-magyar kapcsolatok jövőjére vonatkozó előrejelzéseket, szekunder kutatásokra hagyatkozva, melyek javarészt a „Lehetőségek és kihívások a magyar-kínai politikai és gazdasági kapcsolatok területén” c. kutatási projekt keretében készültek, 2018-ban.

Amikor Kína gazdaságáról beszélünk, ismét ki kell emelnünk a családot, ezúttal mint gazdasági egységet. Az előző fejezetben is esett már szó arról, hogy a család nemcsak a

társadalom, hanem a gazdaság alapegysége is volt a történelmi Kínában. A Csing-dinasztia (1644-1912) uralkodása alatt, majd az ezen időszakot követő köztársaság idején is a földművelő parasztsaládok tették ki a lakosság nagyrészét. Ők gondoskodtak a hatalmas, gyarapodó nemzet szükségleteiről, kulcsfontosságú szerepet töltött be tehát a mezőgazdaság, a földművelés, illetve az országon belüli kereskedelem. A földművelőket nagy becsben tartották, a társadalmi ranglétrán közvetlenül az írástudó hivatalnokok mögött helyezkedtek el, megelőzve a kézműveseket és a kereskedőket. „Kína a mezőgazdaság számos területén – például az emberi munkaerő intenzív alkalmazásában, az öntözőrendszerek kifejlesztésében, új termőterületek kialakításában a teraszos művelés révén, új rizsfajták nemesítésében stb. – hagyományosan magas szinten állt.” (Dawson, 2002) Ennek ellenére a 20. század elejére nehéz helyzetbe került a vidék és a mezőgazdaság, s ennek több oka volt. Kína népességének száma ugrásszerűen megnőtt a 18-19. században, a mezőgazdaság képtelen volt lépést tartani ezzel a növekedéssel. A földtulajdon kérdése is problémát okozott. Habár a kínaiak alapvetően igyekeztek egyenlően elosztani a földterületeket, erre mindig is történtek próbálkozások, az államnak ezt sosem sikerült hiánytalanul kiviteleznie. A gazdag nagybirtokosok a fellendülő kereskedelem felé fordultak, többségük a városokba költözött, a kiterjedt földbirtokok pedig felaprózódtak az örökösödés miatt. A parasztsaládok kis töredékpárcellákat műveltek, megélhetésük nehéz és bizonytalan volt, s a nehézségeket csupán tovább fokozta a 20. század elejét jellemző politikai bizonytalanság, a japán megszállás, a polgárháború pusztítása. „A földeket olyan intenzíven művelték, hogy a hagyományos mezőgazdasági eljárások segítségével már nem lehetett tovább növelni a terméshozamokat, a modern technológiák pedig rendkívül lassan terjedtek el a falvakban. A vidék hanyatlását tovább gyorsította a külföldön gyártott iparcikkek behozatala, amely romba döntötte a parasztsaládoknak némi mellékes jövedelmet biztosító kézműipart.” (Dawson, 2002) Ennek dacára a 20. század elején az állam az ipar fejlesztését tartotta fontosnak, és a mezőgazdaság felzárkóztatása nem kapott kellő figyelmet. Ilyen körülmények között nem is meglepő, hogy a második világháborút követően a kommunisták kerültek hatalomra, akik az ötvenes, hatvanas években földreformokkal, a mezőgazdaság technológiai fejlesztésével igyekeztek felzárkóztatni a vidéket, s drasztikus intézkedéseik révén a föld ismét a köz javát szolgálta. (Dawson, 2002)

Jelen korunkban Kína globális gazdasági nagyhatalom, GDP-jének jelentős részét az ipar és a kereskedelem termeli. A 20. század második felében végbement, Nyugat felé történő politikai és gazdasági nyitás óta Kínában hihetetlen mértékű fejlődés figyelhető meg. „Az évtizedeken át átlagosan évi 10 százalékos körüli gazdasági növekedést produkáló ország gazdasága mára a világ egyik legnagyobb gazdaságává vált. Nominális GDP (Gross Domestic

Product; bruttó hazai össztermék) alapján számolva a kínai gazdaság jelenleg a világ második legnagyobb gazdasága, kizárólag az Amerikai Egyesült Államok gazdasága előzi meg a sorban. Mint a Világbank legfrissebb számításai is mutatják, a Kínai Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok nominális GDP-je közötti különbség dinamikusan csökken, tehát Kína ütemesen halad abba az irányba, hogy ezen számítási módozat szerint is a világ legnagyobb gazdaságává váljon.” (P. Szabó, 2018) Kína a világ legnagyobb volumenű külkereskedelmet lebonyolító országa, a világ legnagyobb exportőre, és ugyanakkor a világ legnagyobb piaca is. (P. Szabó, 2018) Így tehát Kína egyszerre fontos gazdasági partner, illetve vetélytárs is a világ országai számára. A Kínával való együttműködés Magyarországnak is rengeteg lehetőséget kínál; vizsgáljuk meg röviden a két ország gazdasági kapcsolatait.

A kínai-magyar kapcsolatok több évszázados múlttra tekintenek vissza. A legkorábbi érdemleges fejlemény a kiegyezés, az Osztrák-Magyar Monarchia 1867-es kialakulása utáni évekre tehető. A két ország kereskedelmi megállapodást kötött egymással, s megjelent az első magyar konzulátus Shanghaiban. Az első világháborúban ugyan ellentétes oldalon álltunk, de később a Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltását követően Magyarország az elsők között ismerte el az országot, és vette fel vele a diplomáciai kapcsolatot, s a következő évben megalakult az első magyarországi kínai nagykövetség, illetve Magyarország pekingi nagykövetsége is. A két népet több eszme is fűzi egymáshoz, többek között például a magyarság feltételezett ázsiai eredete, a közös kommunista múlt, és talán még az is, hogy Kínában Petőfi Sándor híres költőnk töretlen népszerűségnek örvend. Az 1950-es években intenzív és folyamatos együttműködés, szoros kapcsolattartás jellemezte a két országot, ami – mint tudjuk – kulcsfontosságú a kínai kapcsolatok kialakításában. Ezt követően azonban hullámvölgybe került a jó viszony, mivel az 1960-as években megromlott a kapcsolat Kína és a Szovjetunió között, és ez egyértelműen rányomta a bélyegét Kína és a keleti blokk országainak interakcióira is. Olyannyira elmérgesedett a helyzet, hogy a kínaiak „1967-től nem használták az »elvtárs« megszólítást a magyar vezetőkkel folytatott levelezésükben, és a kínai nagykövet és nagykövetség több munkatársa is elhagyta Budapestet.” (Nelu–Kulcsár, 2017) Az 1970-es és 80-as években feloldódni látszott a feszültség, „a kínai közgazdászok, politikusok a Kádár-reformokra, a Kádár féle új gazdasági mechanizmusra mintaként tekintettek. Sok társadalomtudós és közgazdász utazott Magyarországra, hogy tanulmányozza ezeket.” (Nelu–Kulcsár, 2017) A rendszerváltást követően sem alakultak túl kedvezően a kínai-magyar gazdasági kapcsolatok, ami annak volt köszönhető, hogy megszakadt közöttünk az elvtársi viszony, valamint annak is, Magyarország súlyos gazdasági visszaeséssel nézett szembe az 1990-es években. A szovjet befolyás megszűnése után a keleti blokk országai inkább a nyugati

világ felé nyitottak, megkezdődött a térség integrálása az euroatlanti régió gazdaságába, így természetesen csökkent a Kínával való együttműködés intenzitása. Nem történt olyan mértékű szakadás a kínai-magyar kapcsolatokban, mint az 1960-as években, de valamelyest elhidegült egymástól a két ország a felvázolt körülmények miatt. Amíg Magyarországon politikai és gazdasági instabilitás uralkodott, addig Kína meghódította a világpiacot, és az új évezredet már globális gazdasági nagyhatalomként kezdte, így hát a 2000-es évek elején ismét fontossá vált Magyarország számára, hogy felelevenüljön a régi jó viszony. Fontos mérföldkő a kínai-magyar kapcsolatok viszonylatában Medgyessy Péter egykori magyar miniszterelnök 2003-as kínai látogatása, amely az első lépést jelentette a gazdasági és diplomáciai kapcsolatok felélénkítése felé. Egy 2011-es tanulmány így írja le az esemény jelentőségét: „Medgyessy Péter 2003-as kínai útja óta a kínai–magyar kereskedelem volumene több mint nyolcszorosára nőtt, s a kínai vámhivatal adatai szerint 2010-ben már 8,72 milliárd dollárt tett ki, ami 28 százalékos bővülés az előző évihez képest, sőt még a kereskedelemben fennálló deficit is csökkent valamelyest a növekvő magyarországi exportnak köszönhetően. Magyarország vonzó célpont a kínaiak számára, hiszen rajtuk keresztül közvetlen hozzáférésük van az unió piacaihoz, ez pedig egyrészt kiváló lehetőség termékeik értékesítésére, másrészt a tőke és különféle technológiák beszerzésére.” (Szunomár, 2011) A jelenlegi kormány is fontosnak tartja fenntartani a gazdasági, diplomáciai és kulturális együttműködést Kínával.

Az utóbbi másfél évtized számos jelentős eredményt tud felvonultatni. 2006-ban megnyitotta kapuit Magyarországon, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen az első Konfuciusz Intézet, mely a kínai nyelv és kultúra népszerűsítése céljából, a Kínai Népköztársaság közvetlen támogatásával jött létre. Ezt további két intézet követte, Szegeden és Miskolcon. Magyarországon nagy kínai közösség él, akik itthon is őrzik kultúrájukat és nyelvüket. A kínai bevándorlás fő motivációi a gyors meggazdagodás lehetősége és a szabad családalapítás voltak. (Nelu–Kulcsár, 2017) A kínai és a magyar állam szoros együttműködésre való hajlandóságát mutatja még az a döntés is, hogy a rangos Fudan Egyetem első Kínán kívüli campusát Budapesten tervezik megnyitni az elkövetkezendő években. A gazdasági kooperáció szempontjából kiemelkedő fontosságú esemény történt 2007 őszén, amikor „kezdét vette a Magyar Évad Kínában, az eddigi legnagyobb gazdasági, idegenforgalmi és kulturális magyar megjelenés a kelet-ázsiai országban. A rendezvénysorozat célja elsődlegesen az volt, hogy a magyar gazdaságról új képet – egy modern, fejlett iparú Magyarország képét – alakítson ki Kínában, továbbá vonzóvá tegye hazánkat a kínai befektetők számára, bemutatva a magyar versenyképes árukat, szolgáltatásokat, technológiákat, valamint a tudományos-technológiai együttműködés, a termelőberuházások, vagy épp a logisztikai, turisztikai befektetések

lehetőségeit.” (Szunomár, 2011) A Kínával folytatott élénk gazdasági együttműködés Magyarország gazdasági mutatóinak növekedését idézte elő, mely részben több Magyarországon megvalósult és megvalósuló kínai beruházásnak is köszönhető. A kezdeti időszakban, tehát a 2000-es évek elején a betelepülő kínai családok indítottak kisvállalkozásokat, főként ruházati és elektronikai cikkek, illetve játékok forgalmazásával foglalkoztak. Később megjelentek a kínai nagyvállalatok az egész KKE (Közép-Kelet-Európa) régióban. A legkiemelkedőbb példa a BorsodChem Zrt. magyar vegyipari vállalat 2011-es felvásárlása a kínai Wanhua Industrial Group cégcsoport által. „A felvásárlás és az azután elindított 200 millió euró értékű beruházás révén már 1,5 milliárd euró volt a befektetés összértéke. Majd a Wanhua további 1,6 milliárd euró értékű fejlesztést hajtott végre 2013–2014-ben a cég kazincbarcikai telephelyén. A maga nemében ez volt a legnagyobb volumenű kínai beruházás Kelet-Közép-Európában.” (Takács, 2018) Statisztikai szempontból Magyarország büszkélkedhet a legnagyobb összértékű kínai befektetéssel az egész KKE régióban. (Takács, 2018) Érdemes még megemlíteni a Budapest-Belgrád vasútvonal tervezett felújítását. A projekt, amely jelen dolgozat írásakor kivitelezés alatt áll, javarészt kínai forrásból valósul meg, Kína, Magyarország és Szerbia hármas együttműködésének keretein belül. A magyar vállalkozások számára jóval nagyobb kihívást jelent a kínai piacra betörni, a piac méreténél fogva is sokkal több tervezést igényel az üzleti terv megalkotása. Takács Zsolt arra a konklúzióra jut egyik tanulmányában, hogy a magyar vállalatoknak van potenciális piacra lépési lehetősége, de szükségük van egy erős lobbira és PR-ra kormányzati oldalról. (Takács, 2018)

3. AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI

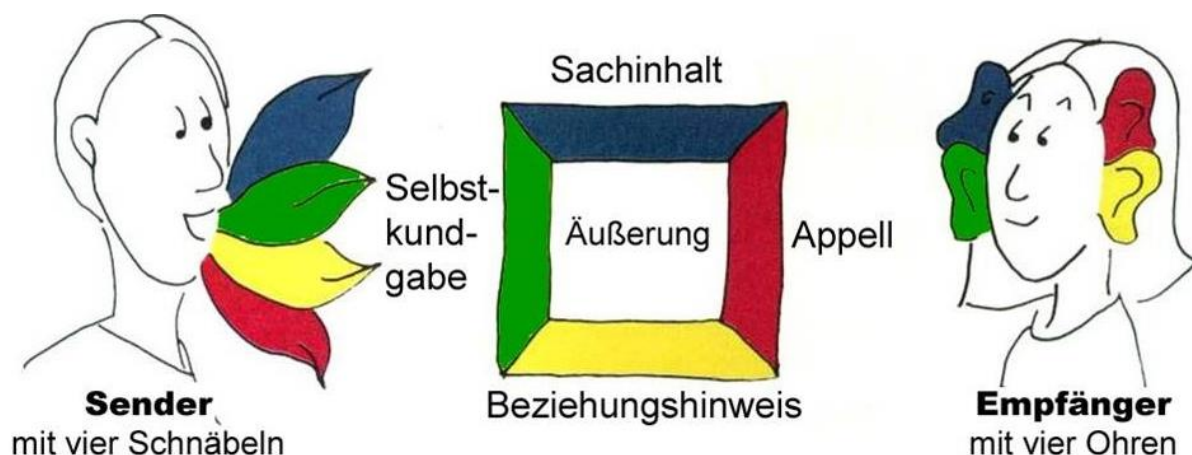
A következő nagyobb fejezetben rátérnék kutatásom témájára, az interkulturális kommunikációra, a kínai-magyar protokolláris különbségekre. A fejezetet három alfejezetre bontottam: az elsőben az interkulturális kommunikáció sajátosságait, a témával kapcsolatos kutatásokat, modelleket mutatom be; a második alfejezetben tisztázni szeretnék bizonyos alapfogalmakat, melyek pontos ismerete elengedhetetlen a téma megértéséhez; végül pedig összehasonlítom a kínai és a magyar protokolláris szabályrendszereket.

3.1 Kommunikációs zavarok interkulturális helyzetekben

Az állatok világában is megfigyelhetünk olyan társas viselkedésformákat, melyek tanulmányozásával megállapíthatjuk, hogyan viselkednek az egyes állatok fajtársaikhoz, bizonyos populációk más csapatokhoz, falkákhoz, csordákhoz, vagy akár eltérő fajok

egyedeihez. Bár a beszéd hiányának okán jelrendszereik kevésbé kifinomultak, mint azt az emberi kommunikáció lehetővé teszi, az állatok is egyértelmű jelzéseket adnak egymásnak. Az ember, mint laikus szemlélődő számára is nyilvánvaló, ha az állatok szociális viselkedését vizsgálja, hogy a csimpánzcsapat melyik tagja az alfahím, melyik oroszlánt közösítette ki a falkája, és hogy a felbőszült, kölykeit védelmező vaddisznóhoz nem tanácsos közelebb menni. A beszéd kialakulása lehetővé tette az emberek számára, hogy közléseinket precízebbé, árnyaltabbá, gazdagabbá tegyék, azonban a beszéd önmagában nem egyenlő a kommunikációval, hiszen „közléseink több mint fele testbeszéd útján jut el a másikhöz.” (Görög, 2017) Ahogy Paul Watzlawick osztrák-amerikai pszichológus a múlt évszázad közepén már megfogalmazta: lehetetlen nem kommunikálni. Viselkedésünkkel szüntelenül üzeneteket, jeleket küldünk a környezetünk felé, akár szeretnénk, akár nem. A nem-verbális kommunikáció olyan elemeket foglal magába, mint például a gesztikuláció, a mimika, a hangsúlyozás, a testtartás és a megjelenés, s ezek kiemelten fontos szerepet játszanak a társas interakciókban. Ezenkívül számtalan egyéb tényező határozza meg, hogy a kommunikáció során a küldő és a címzett hogyan értelmezik bizonyos verbális és nem-verbális megnyilvánulásokat, többek között a beszélgetőpartnerek kulturális háttere, a népszokások, a konvenció, az illem- és udvariassági szabályok is. Ebben témakörben szeretnék elmélyülni; megvizsgálni, milyen kutatások foglalkoznak a kommunikáció ezen megközelítésével, és hogyan kapcsolódik mindez a kínai-magyar protokolláris különbségek problémaköréhez.

Friedemann Schulz von Thun kommunikációpszichológus és tréner szerint – akinek munkái manapság alapl műnek számítanak a német nyelvterületen – „egy és ugyanazon közlés egyidejűleg számos üzenetet hordoz. Ez életünk egyik alapvető ténye, amelyet küldőként és címzettként sem kerülhetünk meg. Az emberi kommunikációt éppen az teszi olyan bonyolulttá és könnyen megzavarhatóvá, ugyanakkor persze olyan izgalmassá és érdekessé is, hogy minden egyes közlés egy teljes csomag, amely számos üzenetet tartalmaz.” (Schulz von Thun, 2012) Kutatásom szempontjából hasznosnak és szemléletesnek találom Schulz von Thun kommunikációs négyzet modelljét, amely a közlések információtartalmának sokféleségét csoportosítja. A mára széles körben elismertté vált négyzet modellt 1977-ben jelentette meg először. A felbontást az alábbi ábra illusztrálja:

2. ábra Friedemann Schulz von Thun kommunikációs négyzet modellje

Forrás: Schulz von Thun Institut für Kommunikation, <https://www.schulz-von-thun.de>

Schulz Von Thun modellje négy oldalról mutatja be az emberi kommunikáció folyamatát, elmélete szerint a kommunikáció ezen a négy szinten zajlik. A közlések (*Äußerung*) legalapvetőbb, legszembeesőbb aspektusa a tárgyi tartalom – *Sachinhalt*. Ez csupán azt takarja, hogy szavainkkal, megnyilvánulásainkkal milyen tárgyi információt közlünk a címzettel. Például, ha odaszólok valakinek, hogy esik az eső, akkor a befogadó számára nyilvánvalóvá válik, hogy odakint rossz idő van. Azonban a tárgyi tartalmon túl minden közlés rejt egyéb információkat is. Az önmegnyilvánulás – *Selbstkundgabe* – szintjén a küldő személyéről közvetített információk jelennek meg. A befogadó kikövetkeztetheti a küldő anyanyelvét, felmérheti az illető tájékozottságát, képességeit, következtetéseket vonhat le hangulatáról, lelkiállapotáról. Schulz Von Thun *A kommunikáció zavarai és feloldásuk. Általános kommunikációpszichológia* c., magyarul is megjelent könyvében kiemeli, hogy azért tartja célravezetőnek az önmegnyilvánulás kifejezést, mert „ez a szándékos önmegmutatást és az akaratlan *önleplezést* egyaránt magában foglalja.” (Schulz Von Thun, 2012) Az önmegnyilvánulás lehet tehát eszköz, melyet mások megtévesztésére, megnyerésére vagy éppen távoltartására használunk, de ugyanígy lehet önkéntelen kitárulkozás is, hiszen „a küldő bizonyos mértékű önmegnyilvánulása minden közlésben benne rejlik.” (Schulz Von Thun, 2012) Az előző példát tovább fűzve, a hanghordozásomból a címzett következtethet arra, hogy nem szeretem az esőt, hogy figyelmes vagyok, odafigyelek a környezetemre, vagy éppen arra, hogy nincs kedvem elmenni otthonról. A következő aspektus a kapcsolat – *Beziehungshinweis*. Egy közlést vizsgálva információkat nyerünk arra vonatkozóan is, hogy mit gondol a küldő a címzetről, illetve kettejük kapcsolatáról. Konfliktus, kommunikációs zavar léphet fel esetleg akkor, ha a két fél nem ugyanúgy gondolkodik az őket egymáshoz fűző viszonyról. Lehet, hogy

én pusztán jószándékból figyelmeztettem beszélgetőpartneremet az rossz időjárásra, mert tudom, hogy néha kissé szórakozott, de ő ezt anyáskodónak, tolakodónak véli, és úgy gondolja, komolytalannak, éretlennek tartom őt. A négyszög modell utolsó szintje a felszólítás – *Appell*. Ahogy Schulz Von Thun fogalmaz, „szinte minden közlésnek az a funkciója, hogy valamilyen hatást gyakoroljunk a címzettre. [...] A közlés tehát arra (is) szolgál, hogy rávegyük a címzettet, tegyen vagy ne tegyen meg valamit, ezt vagy azt gondoljon vagy érezzen.” (Schulz Von Thun, 2012) Itt kerülnek előtérbe az explicit és implicit, a nyílt, illetve rejtett üzenetek. Pusztán az a kijelentés, hogy esik az eső, vitathatatlan, mégis konfliktushelyzetet szülhet. Egyszerű közléssel azt szeretném elérni, hogy beszélgetőpartnerem esőkabátot húzzon, amire a válasz lehet felháborodás: „Nem vagyok már gyerek!” Beszélgetőpartnerem nem azzal vitatkozik, amit mondtam, hanem az implicit üzenetekkel, amiket közlésem hordozott – figyelmes vagyok és jót akarok neked, nem gondolkodom elég érettnak ahhoz, hogy önálló döntéseket hozz, szeretném, ha megfogadnád a tanácsomat és aszerint cselekednél. Ahogy az előző bekezdésben is utaltam rá, a szociális interakció során a verbalitásnál valójában sokkal fontosabbak a közlés nem-verbális részei, ugyanis ezek segítségével képes az ember lefordítani, értelmezni a szóbeli üzeneteket. „Az ember hajlamos azt hinni, hogy a tulajdonképpeni fő üzenetek az explicit üzenetek, míg az implicit üzenetek valamivel kevésbé fontosak, csak mellékes kísérőelemek. De nem ez a helyzet. Ellenkezőleg, a »tulajdonképpeni« fő üzenetet gyakran implicit módon küldik. Némely küldő valóságos mestere annak, hogy közléseit implicit üzeneteken keresztül közvetítse, hogy szükség esetén megcáfolhassa őket (»Ezt én nem mondtam!«).” (Schulz Von Thun, 2012) Paul Watzlawick örökérvényű megállapításához visszanyúlva: akár a hallgatás is hordozhat „beszédes” üzeneteket; ilyenkor a tárgyi tartalom hiányzik, de viselkedésünkkel ugyanúgy implicit jelzéseket küldünk a címzett felé.

Röviden összefoglalva tehát a közlések négy aspektusa (Schulz von Thun *A kommunikáció zavarai és feloldásuk. Általános kommunikációpszichológia* c. könyvének 25-30. oldala alapján):

- Tárgyi tartalom, avagy: amiről informálok
- Önmegnyilvánulás, avagy: amit elárulok magamról
- Kapcsolat, avagy: mit gondolok rólad, és hogy is állunk egymással
- Felszólítás, avagy: mit akarok elérni nálad

Következésképpen a kommunikáció során a küldő egyszerre mind a négy szinten üzen, a befogadó pedig mind a négy szinten értelmezi az üzenetet. Bodolay László egyetemi docens és szociológus szavaival élve, „a kommunikációs négyszög feltételezi mind a kibocsátó, mind

a befogadó részéről ezt a négyességet, tehát a beszélő »négy szájjal« beszél, a hallgató pedig »négy fülel« hallgat. A kommunikáció sikere azon múlik, hogy ez a négy szint mennyire játszik össze egymással a kibocsátó és a befogadó részéről.” (Bodolay, 2009) Bodolay László, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának docense *Friedemann Schulz Von Thun néhány modelljének használata interkulturális helyzetekben* c. publikációjában többek között azzal foglalkozik, hogyan applikálható a négyzet modell a különböző kulturális háttérrel rendelkező beszélgetőpartnerek között fellépő kommunikációs zavarok feltárására. Az első bekezdésben említett, országonként, nemzetenként eltérő illem- és udvariassági szabályok, viselkedési normák nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a küldő és a címzett hogyan értelmezik a közlésekben a kódolt információkat, implicit üzeneteket. Bodolay egy egyszerű példán keresztül vázolja a jelenséget: a német megkérdezi kínai beszélgetőpartnerét, hogy kér-e teát. A kínai udvariasan elutasítja. A német nem főz neki teát. A kulturális interferencia oka a két nemzet eltérő illemszabályaiban rejlik. A kínai szeretett volna teát inni, de az ő kultúrájában nem illik az efféle kérdésre igennel felelni, míg a német úgy gondolja, udvariatlanság lenne ráerőltetni bármit is, így nem kínálja többet beszélgetőpartnerét. Mindkét fél számára sikertelen az interakció, hiszen a német szerette volna vendégszeretetéről biztosítani a kínait, a kínai pedig örömmel elfogadta volna a gesztust, de a kommunikáció szintjén megghiúsult az együttműködés, mert a két fél máshogyan értelmezte a közlés önmegnyilvánulásra, kapcsolatra és felszólításra vonatkozó üzeneteit. „Ha az adott helyzetben a német ismerte volna a kínai kulturális hátterét, akkor biztosan tovább kínálta volna, ill. főzött volna neki mégis egy teát, a kínai pedig, ismerve a német kultúrkört, nyugodtan válaszolhatott volna az itteni elvárásoknak megfelelően egy konkrét »igen«-nel.” (Bodolay, 2009)

Visszatérve Watzlawick megállapításához, miszerint viselkedésünkkel a beszédől függetlenül is kommunikálunk, néhány hasonló példát szeretnék Schulz Von Thun négyzet modellje alapján elemezni. Az első példát a korábban már említett Mennyei örömök klubja c. amerikai filmdrámából kölcsönöztem, annak is egy bizonyos jelenetét emelem ki, amely érzékletesen mutatja be az előző bekezdésben felmerült problémát, azaz a kulturális különbözőségekből adódó kommunikációs nehézségeket. A történet egyik anya-lánya párosa, Lindo és Waverly Jong kapcsolata közel sem felhőtlen, és az ellenségeskedés egyik kiváltó oka Waverly vőlegényének személye. Rich Schields amerikai, fehér üzletember, és Waverly attól tart, hogy ha megismerik egymást, édesanyja képtelen lesz elfogadni, hogy lánya nem kínai származású férjet választott magának. Ennek fényében az első találkozás igen feszélyezett hangulatban történik. Waverly elhatározza, hogy meglepetésvendégként magával viszi vőlegényét édesanyja születésnapjára, kész tények elé állítva az asszonyt. A rövid

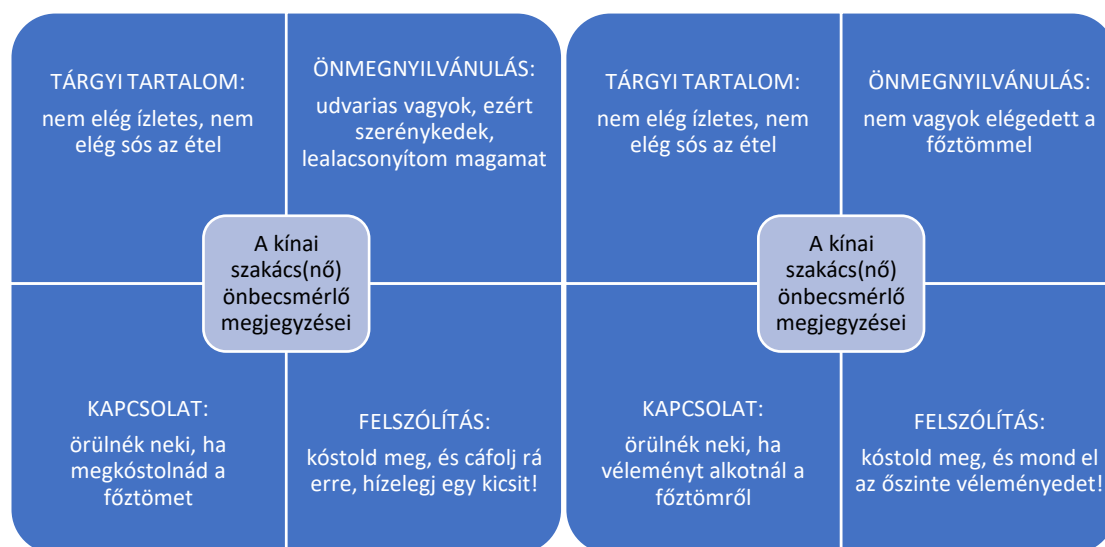
vacsorajelenet során számos kommunikációs és viselkedésbeli probléma rajzolódik ki a kínai család és a fehér férjjelölt között, amelyek Waverly saját bevallása szerint is vőlegénye tájékozatlanságából adódnak. A fiatal nő a találkozás előtt ugyan megpróbálja némi tudással felvértezni vőlegényét a hagyományos kínai asztali szokások tekintetében, ám így is előfordulnak olyan szituációk, amelyek félreértésre adnak okot, konfliktushelyzetet szülnek. A vacsora elején Rich két pohárkával is iszik, amikor a többiek még épp csak belekóstoltak a felszolgált italba, az illendőnél többet szed az asztal legkiválóbb fogásából, és az evőpálcikák használata is problémát okoz számára. Waverly aztán így kommentálja az eseményeket: „De, ami a legrosszabb: kritizálta anyám főztjét, és még csak nem is sejtette, mit csinál. Anyám, kínai szokás szerint, mindig becsmérli a saját főztjét, főleg azokat a fogásokat, amelyekre különösen büszke.” Lindo Jong leteszi az asztalra a következő fogást, és közben meghunyászkodva mentegetőzik: az étel szörnyen sótlan, semmi íze, szégyelli feltálalni, de azért örülne, ha a fiatalember szedne belőle. „Ez volt a jel, hogy kóstoljuk meg, és aztán jelentsük ki, hogy mennyire finom,” meséli tovább Waverly. Rich azonban, nem ismerve a kínai asztali szokásokat, komolyan veszi az asszony kritikus megjegyzéseit, és a kóstolás után kijelenti: „Jó ez, Lindo, csak egy kis szójaszószt kell még bele,” majd az asztaltársaság őszinte megrökönyödésére és legnagyobb felháborodására meglocsolja a tálát a hagyományos kínai ételízesítő öntettel.

3-4. kép Vacsorajelenet a Mennyei örömök klubja c. amerikai filmdrámából

Forrás: saját képernyőképek (Mennyei örömök klubja, 1989)

A kommunikációs helyzet szemléltetésére a következő két ábrát készítettem el:

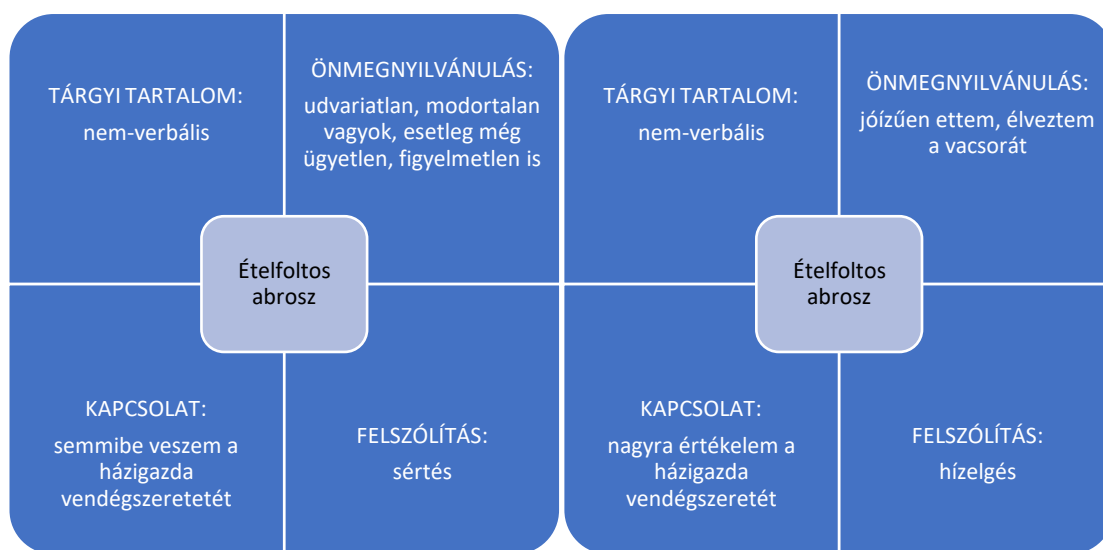

3. ábra Az első példában szereplő közlés négyzet modellben ábrázolva, a kínai szakács(nő) (balra) és a fehér, amerikai vendég (jobbra) szemszögéből

Forrás: saját ábra

Ahogy az ábra is mutatja, ugyanazon közlés más-más értelmezést nyer a két kommunikáló fél fejében, habár a tárgyi tartalom megegyezik, fülükkel (és itt ez alatt az érzékszervet értem) ugyanazokat a szavakat hallják. A kínai szakács a konvencionális udvariassági szokásoknak megfelelően kritizálja saját főztjét, de ez nem azt jelenti, hogy ez az asztaltársaság többi tagjának is megengedett. Ez az udvariaskodó önbecsmerlés nem kizárólag az étkezésekhez kapcsolódó hagyomány. Kalmár Éva is rámutat erre a már említett publikációban: „[A kínai kultúrában [...] valakinek nyíltan a szemébe mondani, hogy tévedett, olyan, mint az arcucsapás – helyette körmönfont fogalmazással, közelítő példákkal adhatja értésére a másiknak, ha hibát talál művében vagy tevékenységében.” De ugyanakkor „saját magát mindenki minden helyzetben (legalábbis szóban) lealacsonyítja, a szerénykedés kötött nyelvi kifejezéseként él tovább; másokat pedig feldicsérni illik és szokás.” (Kalmár, 2016) Az amerikai címzett tehát a küldő aggályainak, bizonytalanságának megnyilvánulásaként értelmezi a közlést, holott a kínai csupán a konvencionális formaiságoknak tesz eleget. Ennek következtében, a válaszként adott őszinte véleménynyilvánítás váratlanul érinti kínai származású családot, sőt egyenesen modortalannak tartják az amerikai viselkedését, hiszen nem ezt várták el tőle, nem ez volt a felszólítás szintjén megjelenő információ. A kínai illem úgy kívánta volna meg, hogy a vendég bókoljon a szakácsnőnek, magasztalja a feltálat fogást, ám ez az üzenet a „körmönfont fogalmazás” miatt nem ért célba.

Az étkezési és asztali szokásokhoz kapcsolódik második példám is, amit a négyzet modell szerinti elemzésre kiválasztottam. Görög Ibolya protokollszakértő *Protokoll. Az életem* c. könyvében említi a következő érdekes diszkrepanciát a magyar és a kínai étkezési és viselkedési kultúrák világából: „Nálunk, ha valaki evés közben lecsöppenti az abroszt, vagy kiönti a bort, örült módon kezdi felszárogatni, sőt szór rá, és restelkedik a háziasszony előtt, százszor is elnézést kér. Kínában pedig akkor boldog a szakács, ha étkezés után jó piszkos, pezsétes, maszatos az abrosz, mert ez azt jelenti, hogy a vendégek nagyon jóízűen falatoztak.” (Görög, 2017) Ennek fényében a következő ábrát készítettem el a helyzet vázolására:

4. ábra A második példában szereplő közlés négyzet modellben ábrázolva, kínai (balra) és magyar (jobbra) szemszögből

Forrás: saját ábra

Egy ilyen egyszerű, nem-verbális példa esetében is el tudjuk különíteni a közlés (vagy jelen esetben inkább viselkedés) a küldőt és a címzettet négy különböző szinten befolyásoló információtartalmát. Ugyanazon megnyilvánulás, viselkedésforma két különböző kultúrában két merőben eltérő reakciót vált ki az emberekből. Míg magyar kulturális környezetben az ételfoltos abrosz minden szinten csupa negatív konnotációt von maga után – udvariatlanság, figyelmetlenség, ügyetlenség, sértés –, és a megfelelő reakció a röstelkedés, addig a kínai értelmezés mindennek ellentéjeként kezeli a helyzetet, s pozitív üzeneteket társít hozzá – a vendég jóízűen eszik, jól érzi magát, ízlik neki az étel, hízeleg a vendéglátók előtt. Már az említett két példából is látszik, hogy a szociális érintkezés kínai alapszabályai jelentősen eltérnek a sokkal homogénebb nyugati szokásoktól.

Sille István diplomata és protokoll szakértő méltán híres *Illem, etikett, protokoll* c. klasszikussá vált szakkönyvében még számos érdekességet említ a kínai udvariassági formulákról, asztali szokásokról, illetve az esetlegesen felmerülő problémás szituációkról. Ír például a legmagasabb szintű tárgyalásokon a mai napig is megjelenő kis edénykéről, amely régen a nyálkahártyát irritáló sivatagi homok kiköpésére szolgált, de manapság már protokolláris jelkép csupán. Emellett Sille összefoglalja azt, amit a Mennyei örömök klubjának vacsorajelenete, illetve a többi felsorolt példa is szemléltetett számunkra: „A magatartásra a készséges, de az igazi szándékot elrejtő, tartózkodó udvariasság jellemző; a kedélyes, szellemeskedő beszéd, a politikai, erotikus viccek, utalások nem engedhetők meg, mert többnyire félreértést és sértődést eredményeznek. Sok türelemre, higgadtságra, a gondolkodásmód megértésére van szükség.” (Sille, 2000) Sille István kiemeli a lényeges információk megismétlésének, leellenőrzésének fontosságát a félreértések elkerülése végett, hiszen kívülállóként talán így lehet a legkönnyebben hozzászokni „a kínai kifejezőmód áttételes jellegéhez, körülírásaihoz, hagyományos szóvirágaihoz és formáságaihoz.” (Sille, 2000) Schulz Von Thun ugyanezt a stratégiát javasolja a kommunikációs zavarok feloldására. A kommunikáció eredményességét javíthatja, ha megállunk egy pillanatra, és elgondolkozunk azon, melyik szánk mit mond, és melyik fülünk mit hall. Érdeemes visszakérdezni, tisztázni a másik fél szándékait, illetve saját óhajunkat is explicit kérések formájában megfogalmazni. Persze mindez nem garantálja, hogy minden egyes közlésünk és mozzanatunk mentes lesz a félreértésekre okot adó implicit tartalmaktól, különösen interkulturális helyzetekben. Habár az is elmondható, hogy a digitális korszakban már valamivel homogénebb viselkedési és illemszabályokkal találkozunk a nagyvilágban. Különösen az amerikai kultúra szivárog be a tömegkommunikációs eszközök, a kommersz áruk, a közösségi média segítségével a korábban elszigeteltebb országok mindennapjaiba – gondolhatunk akár a keleti blokkban élő Magyarországra, a Szovjetunió egykori „csatlósállamára”, vagy az 1979-ben kezdődő reformszocializmus korszakát megelőző Kínára. Hódít a globalizáció, de nem minden téren. Kalmár Éva sinológus a *Kína: hagyomány, történelem, fantasztikum* címmel megjelent publikációjában egy amerikai üzletember alakját vázolja fel elénk, aki kitekint shanghaii szállodája ablakán, és azt mondja: „Hiszen ez olyan, mintha Los Angeles-ben volnánk!” A látszat azonban nem minden; „a magasból” talán csak a hasonlóságok mutatkoznak meg. Kalmár felteszi a kézenfekvő kérdést, majd meg is válaszolja azt: „Lehet, hogy nem olyan magasból kellene szétnézni? Akkor nemcsak földből növényként nyújtózó, sűrűn növő felhőkarcolókat vagy tűzijátékszerű éjszakai kivilágítást látna a Kínára kíváncsi idegen. Elég csak az utcára gyalog lemenni, elég ügyeket intézni, emberekkel szóba elegyedni, hogy nyilvánvaló legyen:

Kína semmiképp sem Amerika, más, mint Európa, közös »létező-szocialista« múltunk is alig köt össze minket, Kelet-Európát e modernizálódó keleti országgal. Már nem úgy titokzatos, ami körülvesz, ahogyan hajdanán volt, mert a felszínen sok minden ismerős, mintha az emberek öltözködése, viselkedése, céljai, életstílusa hasonult volna a nyugatihoz. [...] Amit ma Kína megtanul és átvesz Nyugattól: tudomány és technika, technológiai és igazgatási megoldások, pénzügyi struktúrák és manipulációk, de nem viselkedési szabályok, nem személyiségmodellek, nem életideálok.” (Kalmár, 2016) Összefoglalva tehát elmondhatjuk: Kína különleges helyzete változó, „amerikaiasodó” de alapjaiban mégis megingathatatlan, szigorúan tradicionális és időtlen kultúráként feladja a leckét a külföldi diplomaták, tárgyalópartnerek, esetlegesen az egyszerű turisták számára is. A mentalitás megértése, a hagyományok, szokások tanulmányozása, az öntudatos kommunikáció segíthetnek feloldani a konfliktushelyzeteket, a diszkrepancia okozta zavarokat.

Az alfejezet zárásaként újfent egy idézetet szeretnék prezentálni, amely tanúsítja, hogy az interkulturális kommunikációs zavarok időtlen problémát képviselnek. Változik a világ, most talán gyorsabban, mint valaha, de az emberi kommunikációról és annak megnyilvánulási formáiról továbbra is heves diskurzus folyik a pszichológia szakterületén, mert annyi a megválaszolatlan kérdés, és a sikeres kommunikáció a kulcsa mindennek: e nélkül nem működik a politika, a gazdaság; ettől függ háború, béke, viszály. Kölcsey Ferenc politikus, nyelvújító, nemzeti Himnuszunk költője 1837-ben a *Parainesis Kölcsey Kálmánhoz* c. tanító-nevelő célzatú művében a soron következő intelmekkel látja el unokaöccsét: „Egész nemzetnek is lehetnek és vagynak előítéletei, balszokásai, s más árnyékoldalai, miket felvilágosítani nem pillanat dolga. Gyűlölj minden rosszat; de a rosszak orvoslásában különiséget tarts. Régiség által megszentelt vagy történetesen jó gyanánt elfogadott balság jó szívben is lehet; s általán fogva nemzet, mint nemzet nem is lehet rossz-szívű. Erőszak ritkán orvosol, mert nem világosít fel; példa és tapasztalás által figyelemre bírt emberek egymás után s észrevétlen térnek jobb útra.” (Kölcsey, 1837) Saját értelmezésem szerint Kölcsey is belátta, hogy a sikeres kommunikáció kulcsa, különösen az interkulturális helyzetekben, az eltérő gondolkodásmód, a különböző konvencionális udvariassági és viselkedési formák felismerése. Habár ebben a néhány sorban csupán az előítéleteket, „balszokásokat” említi, ez a megközelítés kiterjeszthető a szociális érintkezés egészére.

3.2 Alapfogalmak tisztázása: illem, etikett, diplomácia, protokoll

Mielőtt áttérnék dolgozatom azon részére, ahol a két ország protokolláris különbségeit hasonlítom össze, szeretnék tisztázni néhány alapfogalmat, melyek pontos ismerete

elengedhetetlen témám feltárása és megértése szempontjából. Az előző alfejezetben a kommunikációt (azon belül is az interkulturális interakciókat) általánosságban tanulmányoztam és mutattam be, illetve előljáróban kitértem az illemszabályokra is, ebben az alfejezetben pedig kifejezetten az illem, a diplomácia és a protokoll témaköréhez kapcsolódó fogalmakat fogom bemutatni, előkészítve az ismertetett információk gyakorlati szempontból történő megvizsgálását, kínai-magyar viszonylatban.

„Az emberiség létformája a közösség, az együttélés minden problémája ellenére. Minden egyén szerepét a közösségben elfoglalt (megszerzett) helye határozza meg: így már a kezdetleges társadalmi szervezetek is érzékenyen tükrözték ezt a besorolást, és ennek leglátványosabb megnyilvánulásai voltak azok a külsőségek, amelyek kifejezték a társadalmi függőséget.” (Sille, 2000) Egy a Sille István könyvéből származó idézettel indítom ezt az alfejezetet. Az általa emlegetett „külsőségek” a társas érintkezés írott és íratlan szabályait takarják. Ahogy az előző alfejezet elején kifejtettem, az állatok világában is megfigyelhetők olyan viselkedésformák, amelyek a közösség és az egyén viszonyát egyértelműen behatárolják, az emberi közösségek, társadalmak – a verbális és nem-verbális kommunikációt alapul véve – pedig az évezredek során mind tovább csiszolták ezen külsőségeket, és manapság már a különböző kommunikációs helyzetek eltérő, állandósult, olykor-olykor már merevnek és túlfinomultnak tűnő szabályokat követelnek meg. Ezek az előírások szinte automatikusan érvényesülnek mindennapi életünkben; meghatározzák, hogyan viselkedünk másokkal, akár otthon, akár a munkahelyen, a boltban, vendégsében vagy amikor hivatalos ügyeinket intézzük – minden helyzetben más és más szabályok érvényesülnek, más és más „arcunkat” mutatjuk a kívülvilágnak. Az ehhez kapcsoló fogalmak, amelyeket körül szeretnék írni: az *illem*, illetve a hozzá szorosan kötődő *etikett*, a *diplomácia* és annak elengedhetetlen kelléke, a *protokoll*.

Az *illem*, másnéven viselkedéskultúra, a társadalmi érintkezések formáját meghatározó, az emberi kapcsolatok létrehozását és fenntartását megkönnyíteni hivatott (de olykor azt éppen megnehezítő) viselkedési normákat jelenti. Fontos megjegyezni, hogy „ezt minden kultúra, minden népcsoport saját magának alakítja ki, hogy tudják, azon belül hogyan kell közlekedni. Sokszor egy-egy faluban is másképp kell köszönni.” (Görög, 2019) Az illemszabályok tehát kultúránk szerves részét képezik, hiszen minden országnak, nemzetnek, minden közösségnek (jelentsen ez több millió embert vagy egy ötszáz fős kis települést) jellegzetes, egyéni igényeket kiszolgáló viselkedési normái vannak. Az illem vagy viselkedéskultúra alapvető jellemzője továbbá, hogy lassan, de folyamatosan változik; különösen az utóbbi pár évtizedben figyelhető meg a formalitások feloldása, az „amerikaisodás” felé mutató irányzat. Görög Ibolya, a „protokoll nagyszónya” *Summa summarum* c. könyvében részletezi azt a jelenséget, amely

egyre több európai ember számára okoz kellemetlenséget, különösen a munkahelyen: az amerikai székhelyű multinacionális cégek térhódításával divatosná vált az Egyesült Államokban bevett szokások és munkahelyi illem átörökítése a fiókvállalatok dolgozóira. Görög úgy tapasztalja, „az európaiak nehezen viselik az Amerikából átvett mintákat”. (Görög, 2019) (A munkahelyi viselkedéskultúrát, kínai-magyar viszonylatban, többek között saját tapasztalataimon keresztül fogom bemutatni a következő fejezetben.) Ennek ellenére észben kell tartanunk, hogy különböző kultúrkörökben a viselkedési normák eltérhetnek egymástól, és ahogy azt az előző alfejezet példái is demonstrálták, ugyanazon szándék más és más viselkedési formákban nyilvánulhat meg. Az *etikett* ezeknek a viselkedési normáknak a szabályozott együttese. Francia eredetű szó, amely az európai abszolutizmus virágkorában, a 15-18. században keletkezett, és még manapság is a királyi paloták és főnemesi udvartartások jutnak eszünkbe róla. Görög Ibolya az illemről és protokollról szóló műveiben az etikettet a túlfinomult, túlszabályozott, ceremoniális szavakkal illeti, továbbá hozzáteszi, hogy hétköznapi etikett nem létezik, ez a fogalom inkább az előkelő, hivatalos helyzetekben, illetve a diplomácia világában releváns fogalom. Az író nő szemléletes példájával élve: „az esküvői ceremóniának etikettje van, a lakodalomnak viselkedéskultúrája”. (Görög, 2019) Mind az illem, mind az etikett fontos szerepet játszanak a diplomáciában. A magyar nyelv értelmező szótára a következő módon definiálja a *diplomácia* fogalmát: „Az államok arra hivatott személyeinek, bel- és külföldi szerveinek az államközi, külpolitikai kapcsolatok, a külügyek feladatainak intézésével kapcs. tevékenysége.” A nemzetközi kapcsolatok saját viselkedéskultúrával és szabályokkal rendelkeznek; a hivatalos kapcsolattartás megszabott rendje a *protokoll*. Amint azt láthattuk, az illemszabályok, az ezeket tömörítő etikett országoként, kultúráként, régióként változó, és az előző fejezetben azt is megvizsgáltam, hogy az eltérő berögződések, udvariassági szokások és viselkedési normák hogyan nehezíthetik az interkulturális kommunikációt. E probléma áthidalása végett jött létre a diplomáciai protokoll. (Természetesen minden kommunikációs közeg rendelkezik sajátos protokollal: létezik egyházi, katonai, orvosi, üzleti protokoll stb. Dolgozatom témája az interkulturális kommunikáció, így számomra a nemzetközi kapcsolatok szempontjából érdekes a protokoll vizsgálata. A továbbiakban tehát a protokoll fogalom alatt mindig a diplomáciai protokollt értem.) „A protokoll révén eltűnnek a tárgyaló felek közötti kulturális, vallási és egyéb gyökerekből származó különbségek, a tárgyalóasztalnál mindenki egyenlő, és egyforma jelzéseket használ.” (Görög, 2017) A diplomáciai képviselők tehát a protokollt hívják segítségül az egymással való hivatalos érintkezések – rendezvények, tárgyalások, találkozók, megbeszélések, meghívások – lebonyolítása során. A protokoll rigorózus követése garantálja a gördülékeny kommunikációt

az érintett felek között, célja, hogy formális, de udvarias légkört biztosítson az interkulturális érintkezés résztvevői számára. Segítségével a kommunikáló felek elkerülhetik az esetlegesen modortalan gesztusokat, sértőnek ható viselkedési formákat. A protokoll ezenkívül keretet ad a diplomáciai érintkezések különböző formáinak – magyarul szólva, mindenki tudja, hogy „mi a dolga”. Ahogy azt Sille István is megjegyzi korábban már említett, méltán híres művének egyik releváns fejezetében, a protokoll jelentős érdemi segítséget nyújthat az érintettek számára, hiszen egy egyszerű gesztus átlendíthet egy egyébként kudarcba fulladt tárgyalást a válsághelyzeten, és a megfelelő viselkedési normák alkalmazása megvéd minket attól, hogy olyan hibát kövessünk el, amely meghiúsíthatja a kapcsolatépítést. Sille hozzáteszi azonban, hogy „mivel a protokoll célja a zökkenőmentes, udvarias (vagy a legrosszabb esetben az elviselhető) légkör biztosítása a hivatalos kapcsolatokban, a protokollszabályok nem kellő ismerete olyan akaratlan, nem is tudatos sértéseket eredményezhet (mert a másik fél úgy véli, tudatosan követtük el), amelyek az adott tárgyalásokat és kapcsolatokat lényegesen befolyásolhatják.” (Sille, 2000) Érdemes tehát nagy figyelmet szentelni a protokoll elsajátításának, emellett pedig nem árt tisztában lennünk a befogadó kultúra (fordított esetben az érkező külföldi saját kultúrájának) jellegzetességével is.

3.3 A kínai-magyar protokolláris különbségek

Dolgozatom ezen pontján az olvasó rendelkezik mindazzal a szükséges háttértudással, amely ennek az alfejezetnek a pontos megértéséhez szükséges. Az első tartalmi fejezetben áttekintettem Kína történelmének legfontosabb, legrelevánsabb állomásait, majd tovább bontogatva a már említett aspektusokat, bemutattam azokat a tényezőket, amelyek a múltban meghatározták, és a jelenben továbbra is nagy hatással vannak a kínai emberek gondolkodására, világszemléletére. Megvizsgáltam az ország társadalmi berendezkedésének alapjait, a kínai kultúra, a vallás, a gazdaság, illetve a viselkedési normák legfontosabb jellemzőit. Ezután ismertettem az interkulturális kommunikáció sajátosságait és nehézségeit, a problémakör ábrázolására létrehozott tudományos modellek egyikén keresztül. Néhány, a témát leszűkítő és precízen behatároló fogalom – illem, etikett, diplomácia és protokoll – tisztázását követően kifejezetten a kínai-magyar protokolláris különbségeket fogom ismertetni, szekunder kutatásokra hivatkozva. A soron következő fejezetben megvizsgálom a kínai udvariassági szokásokat, s ehhez két alapos, széleskörű tanulmányt használok fel. Egyrészt Horváthné Varga Polyák Csilla a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Kínai-tanulmányok Tanszékének kutatója által a „Lehetőségek és kihívások a magyar-kínai politikai és gazdasági kapcsolatok területén” c. kutatási projekt keretében készített tanulmányát, mely a *Kínai üzleti és diplomáciai protokoll*

címet viseli. Másrészt egy a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóiratában, a Grotiusban megjelent publikációt, melynek címe *A kulturális diplomácia világa – magyar és kínai szemüveggel vizsgálva*, írói dr. Bradean-Ebinger Nelu és Kulcsár Szabina. A két kutatásban közölt információkat Görög Ibolya már korábban említett két könyve, a *Summa summarum*, illetve a *Protokoll. Az életem* c. művekben az európai és a magyar diplomáciai protokollról végzett gyűjtőmunkájának releváns részleteivel fogom kiegészíteni, összevetni.

Ahogy dolgozatom korábbi fejezeteiben már ismertettem, a kínai gondolkodásmód az egyén és az egyéni érdekek helyett mindig a csoportra és a csoportérdekekre fekteti a hangsúlyt – ez a csoport lehet a család, mely a kínai társadalom alapvető egysége, illetve ugyanez a minta megjelenik a politikában és az üzleti életben is. „Az állam vagy egy szervezet élén álló vezető szerepe hasonlatos a családban az apa szerepéhez. Hatalma kiterjedt, de felelőssége is. A klasszikus »égi megbízatás« elméletének analógiájára: vezetői pozícióját addig birtokolhatja, míg teljesíti kötelezettségeit és megfelelően gondoskodik az irányítása alá rendelt emberekről. A vezető felelőssége, hogy kellően bölcs munkatársakat (minisztereket, középvezetőket stb.) válasszon ki saját munkájának támogatására.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Ebből következik, hogy bár a kínaiak szívélyes tisztelettel bánnak a külföldi vendégekkel és üzleti partnerekkel, és előszeretettel lépnek partnerségre európai és más nyugati szereplőkkel, kiemelten fontos a kapcsolatépítés, a bizalmas viszony kialakítása. Sokkal egyszerűbbé és gördülékenyebbé válik a tárgyalás, az üzletkötés, ha a külföldinek sikerül bekerülnie a „csoportba”. Érdemes tehát gondosan ápolni a kínai partnerekkel kialakított kapcsolatokat a kínaiak sajátos kapcsolatfelfogását, a guanxit figyelembe véve, ha hosszú távú együttműködésre törekszünk, például időszakos kapcsolatfelvétel, érdeklődés vagy akár újévi jókívánságok formájában. (Horváthné Varga Polyák, 2018) Fontos azonban hozzátenni, hogy „a kapcsolatok még akkor is szigorúan hivatalos jellegűek, ha állandó mosolygás és szívélyesség enyhíteni is látszik, s így bizonyos kötetlen és baráti színezet vegyül bele.” (Sille, 2000) A hivatalos, kissé távolságtartó magatartás a tisztelet megadásának jele a kínai fél részéről. Általánosságban elmondható, hogy a kínaiak nem várják el az európai felektől a kínai viselkedési és protokolláris szokások kimerítő ismeretét, hiszen ők is tisztában vannak vele, hogy hatalmas eltérések figyelhetők meg a két kultúra között, azonban kifejezetten jó néven veszik, ha a külföldi partner erőfeszítéseket tesz a kínai hagyományok és normák megismerésére. Olyan apróságok is sokat jelenthetnek, mint a névjegykártya kínai nyelvre történő lefordíttatása, illetve annak megfelelő bemutatása, átadása (erről egy későbbi bekezdésben részletesen beszámolok). Fontos még megjegyezni, hogy természetesen Kína

politikai berendezkedése is közrejátszik az ország külkapcsolatainak alakítása terén. A huszadik század második felétől kezdődően, de különösen az 1980-as évektől a Nyugat felé történő nyitás jellemzi Kína külpolitikáját, és mára a globális hatalmak egyikeként tartjuk nyilván az országot. Kína „alternatív fejlődési utat és kormányzati modellt képvisel a nyugati demokráciákhoz képest,” (Horváthné Varga Polyák, 2018) amire a kínaiak nagyon büszkék. A kínai cégek és szervezetek kizárólag olyan országokkal, illetve azon országokból származó külföldi partnerekkel veszik fel a kapcsolatot, amely országokkal a Kínai Népköztársaság politikai kapcsolatai kedvezőek. Kína és Magyarország viszonya többnyire pozitív volt, különösen az elmúlt pár évtizedben, a két ország közötti politikai és diplomáciai kapcsolatok kiterjedtek és eredményesek. Kína hazánk egyik legjelentősebb kereskedelmi partnere. Dr. Bradean-Ebinger Nelu és Kulcsár Szabina kutatását alapul véve elmondhatjuk, hogy a kínaiak megítélése Magyarországon javarészt pozitív. „A kínaiakat a magyar emberek szorgalmasnak, jó kedvűnek, jó munkaerőnek, vendégszeretőnek, barátságosnak tekintik. [...] Elfogadjuk őket, és megtaláljuk velük a közös hangot.” (Nelu–Kulcsár, 2017) Magyarország Európa részeként és az Európai Unió tagjaként európai értékeket képvisel, és ehhez hozzá tartozik, hogy „tisztelem a befogadó kultúrát. A befogadó kultúra intelligenciája pedig, hogy tudom: az érkező vendégnek szigorú, vallási alapokon megszabott szokásai vannak, amit befogadóként is tisztellek. Mondjuk Indiából érkező vendégnek nem adok marhahúst.” (Görög, 2019) De a témához szorosabban kötődő példaként megemlíthetjük, hogy a kínai vendéget nem ajándékozzuk meg karórával vagy faliórával, ugyanis náluk az óra a halál jelképe.

A két nemzet egymáshoz, illetve külföldiekhez való viszonyának megvizsgálása után az alapvető udvariassági formulákat veszem górcső alá: a nevek, rangok használatát, a tiszteletadás módjait és egyéb specifikus, kommunikációs és viselkedésbeli berögződéseket. Egy hasonlóság, amit fontos ismét megjegyeznünk: a nevek sorrendje megegyezik a két kultúrában. A kínaiaknál is elől áll a családnév, azt követi a keresztnév. Ebből esetleg adódhat félreértés, a Kínában vendégül látott magyarok tapasztalhatják azt, hogy egy kalap alá veszik őket a többi európai nemzettel, és összekeverik a család-, illetve keresztnév sorrendjét – bár ez az utóbbi időben már talán kevésbé jellemző. Az előző bekezdés kezdő gondolataihoz visszanyúlva: a kínai társadalmi berendezkedésben nagyon nagy jelentősége van a tekintélynek. A családban (maszkulin jellegű társadalom lévén) az apa tölti be a vezető szerepét, de a családon kívül is általánosan jellemző az idősebbek és rangosabbak feltétel nélküli tisztelete. Ez a hierarchikus viszony a nevek és címek használatánál, a bemutatkozásnál is megjelenik. „Megszólításnál a kínaiak érzékenyek a rangokra, címekre, ezért azzal együtt teljes névvel kell megszólítani a kínai partnert.” (Nelu–Kulcsár, 2017) Esetenként elhagyható a keresztnév,

illetve a vezetéknev használata, a titulusokat azonban hangsúlyozni kell, hiszen hivatalos, üzleti érintkezések alkalmával a kínai fél elsősorban az általa megbízott vállalat, szervezet, intézmény valamilyen ranggal rendelkező képviselőjeként tekint magára, továbbá partnereire is, így ennek megfelelően viszonyul hozzájuk. Magyarországon nem alakult ki ilyen fokú érzékenységgel a rangokat és címeket illetően, de a protokoll nálunk is megköveteli a hasonló eljárást: a rendszerváltás után kiszorult elvtárs és elvtársnő helyett a „rang + úr” és „rang + asszony” formulák jelentek meg, terjedtek el. (Görög, 2019) Mivel rendkívül fontos tényező, kiemelném még egyszer: Kínában a tiszteletadás alapja a hierarchikus berendezkedés. Az idősebb, rangban felettünk álló kínai partnert tehát illik felettesükként kezelni. Vendégek, delegációk fogadásánál is érdemes ezt a gondolkodásmódot észben tartani. Illetlenség, ha egy magas rangú tisztviselőt, vezetőt egy alacsonyabb rangú fogadóbizottság vár a tárgyalószobában. Szintén ennek a hierarchikus berendezkedésnek köszönhető, hogy a kínai beosztott kínosan ügyel rá, hogy semmiképpen se hozzon szégyent az általa képviselt vállalat, szervezet, intézmény nevére, és azon ügyködik, hogy partnerei a lehető legpozitívabban ítéljék meg azt. Fontos tehát a külső, a látszat, a másokban kialakult kép. Néhány szó a kézfogásról: Magyarországon a kézfogás bevett üdvözlési forma, nagy hagyományokkal rendelkezik, számos protokolláris szabály köthető hozzá. A nő nyújt kezét először, mivel ő a fölérendelt, kivéve akkor, ha a férfi azonos szervezeten belül magasabb ranggal rendelkezik. Szintén kivétel, hogy mindig a vendéget fogadó fél kezdeményez, nemtől és rangtól függetlenül. (Görög, 2019) Kínában nincs ekkor hagyománya a kézfogásnak, bár manapság a kínaiak körében is szokásos köszönési mód. Lényeges kiemelni azonban, hogy az ellentétes nemű beszélgetőpartnerek közötti érintkezés kínos téma lehet. Hagyományosan, a konfuciuszi tanításoknak megfelelően a nő és a férfi nem érintkezhet egymással, így a kézfogás helyett előtérbe kerül a meghajlás. Ez a hagyomány manapság egyre kevésbé jellemző, elfogadottá vált a nyilvános helyeken történő kézfogás a beszélgetőpartnerek között, sőt még az ölelés, kézen fogva sétálás is az ellentétes neműek, párok, házastársak között. „Azonban egy külföldi részéről egyértelműen tiszteletlen viselkedés egy ellentétes nemű, idősebb vagy magasabb rangú kínai partner megérintése.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Görög Ibolya is kitér az érintés és a személyes távolság kérdésére: „A fél méter európai távolság, ez a Távol-Keleten – vallási alapokon – olyan hetven centire nő. Vagyis, ha egy kínai kollégát hátba veregetünk, az rendkívül kellemetlenül fogja érezni magát.” (Görög, 2019) Görög kiemeli a távol-keleti vendégek Magyarországon történő fogadása esetén a távolságtartás és a meghajlás tiszteletben tartásának fontosságát, visszanyúlva a korábban idézett mondataihoz a befogadó kultúra és a vendég viszonyáról: „Ahogy mondtam, a befogadó kultúra számít, mivel azonban a hajlongás a buddhista, taoista, sintoista »tiszteletalapú« vallás

lényege, mi is tiszteljük. Egyszer meghajlunk, de nem angolosan biccentünk, hanem derékből megdöntjük a törzsünket.” (Görög, 2019)

Egy külön bekezdést szánnék a tárgyalásokkal kapcsolatos protokolláris ismeretekre. Az első bekezdésben már említettem, de itt újból kiemelném: a kínai üzletemberek nagy figyelmet fordítanak partnereik megismerésére, a bizalmas viszony, a guanxi kialakítására, még a tárgyalások megkezdése előtt, illetve nagyon fontos a kölcsönös tisztelet megalapozása. A tárgyalások során a kínaiak nagyon szigorúan veszik a protokollt és az udvariassági formákat – bár, ahogy korábban említettem, a külföldiekkel valamivel elnézőbbek. Egy példa: a késés vagy a találkozó lemondása teljességgel megengedhetetlen, sértésnek veszik. A kommunikációs nehézségeket taglaló fejezetben is kiemeltem a kínai beszédre jellemző körülíró, tapogatózó, valós szándékot rejtő megfogalmazást, amely akadályozhatja a felek közötti megértést. Általában kerülnek az egyenes válaszadást, elutasító választ pedig semmiképpen nem adnak, helyette inkább azt a reakciót kapjuk tőlük, hogy majd megfontolnak, átgondolnak valamit, olykor pedig a hazugságok alkalmazását is megengedettnek tartják, ha ezzel elkerülhetik a nemleges visszajelzés kényszerét. (Horváthné Varga Polyák, 2018) „A kínaiak egymás előtt sem nyíltak. Ha valaki saját magáról túl sokat elmond, ha nyomban megmutatja értékeit, látni hagyja gyöngéit, kitárulkozik, azt vagy erkölcstelennek tartják (mintha meztelenre vetkőzött volna), vagy szertelen bolondnak. Kihasznlják az óvatlanul megmutatott gyöngéket: tárgyaláson máris veszített, aki nem tudja rejtegetni, hogy mi a kockázata az üzletnek.” (Kalmár, 2016) Elengedhetetlen tehát a visszakérdezés, a fontosabb pontok, kérdések többszöri tisztázása, hogy mindkét fél számára világos legyen a másik fél szándéka, álláspontja. Természetesen a tárgyalószobában is kiemelt szerepet kapnak a rangok, a magasabb rangúak tisztelete. A kínai résztvevők által lebonyolított tárgyalásokon, megbeszéléseken, munkahelyi meetingek során a legmagasabb rangú vezetők irányítják, koordinálják a párbeszédet, általában nem várnak visszajelzést az alacsonyabb rangú beosztottaktól, őket félbeszakítani pedig egyenesen felháborodást keltő cselekedet. A tiszteletadás témakörével kapcsolatosan egy hasonlóságot emelnék ki a kínai és a magyar udvariassági szokások közül. Már korábban említettem a kínai vendégek fogadása kapcsán, hogy nagyon fontos, hogy a megfelelő, a vendégével azonos vagy annál magasabb rangú fél fogadja a kínai vállalat, szervezet, intézmény képviselőjét. Ezt a tisztelet jelének tekintik, és fordított helyzetben ők is így járnak el. A külföldi vendégek fogadásáról így ír Horváthné Varga Polyák Csilla: „Kínai szokás szerint a delegáció legmagasabb rangú vezetője lép be először a tárgyalóhelyiségbe, majd rangban a következők. A fogadó fél vezetője már korábban a tárgyaló helyiségbe érkezik, maga köszönti ott az érkezőket és vezeti őket a tárgyalóasztalhoz. (Az épület előtt vagy az adott szinten egy

alacsonyabb rangú képviselője várja a vendégeket.)” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Ezt az eljárást a magyar protokollszabályok is megkövetelik. Görög Ibolya is ír erről, kiemeli: „Hivatalos vendég fogadásakor nem jó, ha a házigazda kijön az előszobába fogadni a vendéget, mert akkor természetesen előrengedi, a vendég meg megáll az ajtóban, idegen szobát lát, és nem tudja, merre induljon. Mögötte ott áll még, mondjuk, két-három másik vendég, utána a házigazda, és a sor legvégén az a munkatárs, titkárnő, protokollok, akinek a dolga lett volna irányítani a vendéget. [...] Kérem a főnököket, hogy csak olyan vendég elé jöjjenek ki a szobájukból, akit régóta ismernek, aki már járt ott. Legyen ez egy jel arra, hogy barátként is örül a látogatásnak.” (Görög, 2017) A tárgyalás megkezdése előtt Magyarországon leginkább kávéval kínálják a résztvevőket, Kínában leginkább teával. A fesztelen légkör megteremtéséhez hozzájárul a megbeszéléseket megelőző *small talk*, azaz csevegés. Görög Ibolya a következő témákat javasolja magyar beszélgetőpartnerekkel való csevegésre: időjárás, közlekedés, sport, az adott település jellegzetességei. Mindenféleképpen kerülendő témák a pénz és a családi állapot. (Görög, 2019) Ezzel szemben kínai körökben korántsem szokatlan ennél sokkalta személyesebb kérdések firtatása sem. „Kínai sajátosság,” írja Horváthné Varga Polyák Csilla, „hogy gyakorta kérdeznak a frissen megismert emberektől olyanokat, melyeket mi inkább személyes adatnak tekintünk (pl. életkor, családi állapot, gyermekek száma, jövedelemszint). Annak ismeretében, hogy ezek iránt tipikusan érdeklődhetnek a kínai partnerek, a válaszokkal is lehet előre készülni. Célszerű lehet olyan elemeket beépíteni a válaszokba, melyek a kínai értékrendben fontosak, pl. nem szégyen a jó anyagi helyzet, sőt, fontos érték a vagyonosodásra való törekvés, a család vonatkozásában érték a szülők iránti tisztelet és gondoskodás kifejezése.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Görög Ibolya is felhívja azonban a figyelmet arra, hogy külföldi beszélgetőpartnerekkel való csevegés során fokozottan figyeljünk a másik kultúra által tabunak minősített témák kerülésére. Kínai partnereink előtt ne említsük Tajvan helyzetét, a Falun Gong üldözött kisegyházat, illetve hasonló kényes kérdéseket; kerülendő téma a politika és a pártállás is. A tárgyalások elengedhetetlen „tartozékai” a névjegykártyák és az ajándékok. Mindkét témakörrel szólnék egy-két szót. Habár manapság egyre kevésbé használatosak a papír alapú névjegykártyák, praktikusabb az adatokat elektronikus formában továbbítani a partnerek részére, a névjegykártyák átadása és átvétele továbbra is nagyon ceremoniálisan történik a legtöbb távol-keleti országban. „A névjegyet felállva, két kézzel, kicsit meghajolva kell átadni, és ugyanígy kell átvenni is, gondosan el kell olvasni és maguk elé tenni.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Tiszteletlenségnek számít nem elolvasni, zsebre dugni a kártyát, illetve összefirkálni, ráírni valamit. Jó néven veszik, ha kínai fordítás készül a névjegykártya egyik oldalára, hiszen ők is igyekeznek az interkulturális helyzetekben a latin

ábécé betűit használni. A tárgyalás végén sor kerülhet az ajándékozásra. Mindig jó ötlet, és a kínaiak szívesen is fogadják a hazánkból származó, jellegzetes ajándéktárgyakat – Görög Ibolya például Rubik-kockát és tollat ajánl a kínai partnerek megajándékozására. (Görög, 2019) Érdeemes a színekre is ügyelni, elsősorban a csomagolásnál; a piros például a kínaiak szerencseszíne. Akárcsak a *small talk* esetében, itt is ügyelni kell a tabuk mellőzésére, mint például a korábban már említett karóra vagy falióra. Kerüljük ezen kívül a zsebkendő ajándékozását, illetve a darut vagy gólyát ábrázoló tárgyakat – ezek úgyszintén a halálra emlékeztetnek. „Az ajándék átadásánál, mind a két kezet kell alkalmazni, a kínaiak az átvétel előtt háromszor elutasítják az ajándékot, ezzel elzárva maguktól a mohóságot. A csomagot pedig nem szokás az ajándékozó jelenlétében kibontani.” (Horváthné Varga Polyák, 2018)

Végezetül pedig ejtenék néhány szót az étkezésekről, az ültetési rendről, illetve az öltözködésről. A legfontosabb kínai sajátosság természetesen az evőpálcikák használata. Néhány fontos tudnivaló ezzel kapcsolatban: a külföldiekkel szemben nem elvárás a pálcikák használata, számukra készítenek villát, lehet kérni kést is, azonban nagyra értékelik, ha egy nyugati vendég megkísérli az evőpálcikákkal elfogyasztani az ételt. Vigyázni kell azonban azzal, hogy „udvariatlan dolog az evőpálcikákkal valamire/valakire rámutatni, illetőleg azokat a rizses tálkákba szúrni (a kínaiakat a halottaik tiszteletére gyűjtött füstölőpálcikákra emlékezteti ez).” (Horváthné Varga Polyák, 2018) A kínai étkezésekre jellemző, hogy sok változatos fogást tálalnak fel, ezek rendszerint egyszerre kerülnek fel az asztalra, fogásonként kis mennyiségben. Mindenki magának szed, de itt is érvényesül a hierarchia: az asztaltársaság alacsonyabb rangú tagjai csak a már megkezdett fogásokból szedhetnek. Ezen a ponton válhat maszatossá az asztalterítő, hiszen a szedés is a pálcikákkal történik, de amint azt már korábban tisztáztuk, ez kínai körökben nem számít illetlenségnek. Szintén nem udvariatlanság a hangos böfögés, csámcsogás és szürcsölés, mindezekkel úgyszintén azt fejezik ki, mennyire ízlik nekik a feltálat fogás. Illik mindent megkóstolni, nem illik visszautasítani a kínálást, az étkezés végén kis mennyiségű ételt kell hagyni a tányéron, jelezve, hogy jóllaktunk, különben a vendéglátók tovább kínálnak; ezt nagyon komolyan veszik. Visszakanyarodva a kommunikációs zavarok szemleltetésére bemutatott másik példához: mindig dicsérni illik a felszolgált fogásokat, különösen akkor, ha a házigazda becsmérő megjegyzéseket tesz rájuk! A meghívásokat viszonzni kell, az ilyesmit a kínaiak számontartják. Csakúgy, mint Magyarországon, Kínában is fontos a pohárköszöntő szerepe, „az elsőt a vendéglátók legmagasabb rangú vezetője mondja, majd ezt a vendégek részéről a legmagasabb rangú vezető viszonzza.” (Horváthné Varga Polyák, 2018) Görög Ibolya felhívja rá a figyelmet, hogy a pohárköszöntő hivatalos helye a főétel és a desszert között van, de hozzáteszi, hogy manapság már a legelőkelőbb körökben is

pohárköszöntővel indul az étkezés. (Görög, 2019) A magyar és a kínai protokoll is a francia ültetési rendet részesíti előnyben, tehát férfiak és nők, férjek és feleségek, vendégek és hazaiak vegyesen foglalják el az asztal körül a helyüket. Ehhez természetesen a házigazdáknak rendelkezniük kell a résztvevők névsorával – célszerű beosztás szerinti rangsorba rendezve közölni ezt a kínai vendéglátókkal, ugyanis náluk ez a szokás, ezen rangsor alapján alakítják ki az ülésrendet. A hivatalos eseményeken a kínai öltözködést az egyszerűség, a visszafogottság, a konzervativizmus jellemzi. Kerülik a kirívó, feltűnő márkajelzéssel ellátott ruhadarabok viseletét, ezzel is kifejezve a csoporthoz való tartozást, az egyén csoportnak való alávetettségét. (Horváthné Varga Polyák, 2018) „Hivatalos alkalmakkor a férfiak fekete öltönyt hordanak, a zakót pedig nyakig gombolják. A nőknél is a visszafogottság jellemző, kosztümöt viselnek, alatta pedig nyakig gombolt blúzt, illetve alacsony sarkú cipőt.” (Nelu–Kulcsár, 2017) Görög Ibolya a magyar üzletembereknek és üzletasszonyoknak is az egyszerűséget javasolja. „A férfiak részére az üzleti életben, a hivatalban – a szürke, a kék, a barna és más úgynevezett »földszín« halvány és sötét, magában mintás árnyalatú – szövet öltöny a kívánatos. [...] Az ing mindig világos színű, ha lehet, fehér. A gallér lehajtva, alatta a nyakkendő mindig szorosan csomóra kötve. [...] A nyakkendő ne legyen feltűnően mintás, a divatnak azt a változatát kell követni, amelyik a legkevésbé rikító.” (Görög, 2017) A fiatal nők számára olyan szoknyát javasol, ami két centivel a térd fölé ér, az idősebbeknek térdet takarót, illetve blézert és blúzt, kosztümöt és blúzt, kiegészítőnek pedig sálát és kendőt. A nadrágot csak külön sarkú cipővel és csipőt takaró felsővel kombinálva ajánlja. (Görög, 2017)

4. SZEMÉLYES TAPASZTALATAIM, SAJÁT KUTATÁSOM

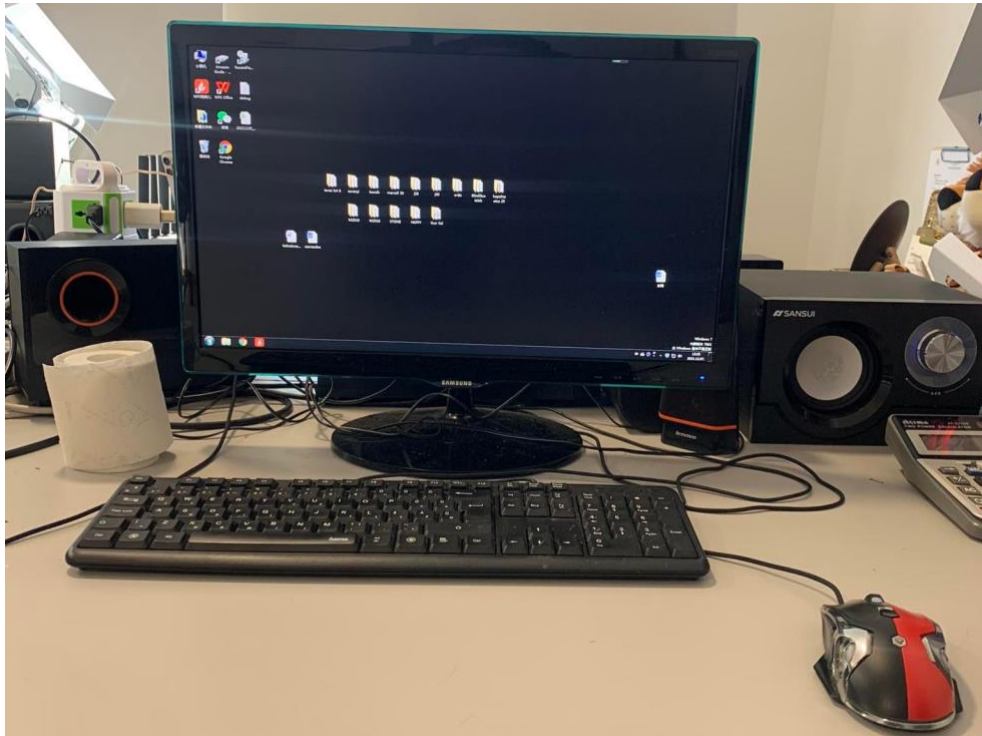
Dolgozatom utolsó fejezetét személyes tapasztalataim megosztásának szentelném, illetve ebben a részben szeretném közölni az általam végzett kutatás eredményeit is.

4.1 Személyes tapasztalataim

A bevezető fejezetben már említettem, hogy Magyarországon születtem, itt nevelkedtem, de erősen érdeklődöm a kínai gyökereim iránt. Jelenleg egy magyarországi székhellyel rendelkező kínai cégnél dolgozom, s ebben a környezetben személyesen is tapasztalom a két kultúra közötti különbségeket. Ennek a háttérnek köszönhetően valamilyen szinten rálátásom van mindkét oldal gondolkodásmódjára, személyes élményeimen, benyomásaimon keresztül is be tudom mutatni az interkulturális interakciók sajátosságait. Azt is megjegyeztem, hogy kínai származásom ellenére nem vagyok tisztában minden szokással, viselkedési normával, ami Kínában hagyományosan követendő. A dolgozatom előkészítésével

szerzett tudás lehetővé tette számomra, hogy jobban megértsem a munkahelyemen megfigyelt sajátosságokat, ezeket kategorizáljam, illetve bemutassam, szorosan kötődve az eddig leírtakhoz.

Az első, talán legfontosabb és legérdekesebb kérdés, amit szeretnék kiemelni, az a munkahelyi közösség szerepe, a munkahelyhez és a munkatársakhoz való viszonyulás. A korábbiakban részletesen megvizsgáltam, honnan gyökerezik ez a sajátosság – a kínai társadalom alapvető egysége a család (ami, mint tudjuk, nem feltétlenül csak a szó szoros értelmében a szülőket és a gyerekeket jelenti); a kínaiak általában nem egyéneken gondolkodnak, sokkal inkább a csoport, az egyén kapcsolatai (a guanxi) számítanak, az embereket pedig az alapján ítélik meg, hogy azok a csoport tagjai vagy azon kívül állók. Észrevettem, hogy a kínai munkatársaim szinte úgy viszonyulnak a munkahelyükhöz, mintha az a második otthonuk lenne. Az egyik kínai munkatársnőm például szobanövényeket, párnákat, plüssöket, dobozokat, színben összeillő pohár-bögre-törülköző szettet tart bent, s ezáltal sokkal személyesebb, családiasabb légkört teremt. A kínai munkahelyeken a munkatársak közötti családias kapcsolat fontossága is megfigyelhető; nálunk is gyakoriak a céges vacsorák, amelyek összekovácsolják a csapatot. Azok, akik együtt dolgoznak, általában egymás baráti körébe is beletartoznak, a munkahelyen kívül is szoros kapcsolatban vannak. Nagyon fontos, hogy az új kollégák beilleszkedjenek a csapatba; ez talán még a képesítéseinél is lényegesebb tényező.

5-6. kép A saját íróasztalom (fent), illetve a kínai munkatársnőm íróasztala (lent)

Forrás: saját fényképek

A következő megfigyelésem a munkához, az elvégzendő feladatokhoz való hozzáálláshoz kapcsolódik. Itt is érvényesül a csoportszellem, a kínai munkatársak minden feladatot, problémát közösen igyekeznek megoldani. Sőt, elvárás az, hogy a saját beosztásán kívül eső, a szakterületét nem feltétlenül érintő kérdésekben is rendelkezésre álljon az ember.

Ezzel a munka és a munkahely iránti elköteleződés fejeződik ki. Észrevettem azonban azt is, hogy a kínai munkatársaim gyakran sokkal több időt szánnak egy-egy feladat, probléma megoldására, míg a magyar kollégákra inkább az jellemző, hogy a kiosztott feladatot minél előbb szeretnék elvégezni, számukra ez egy lineáris folyamat – adott egy probléma, az elvégzésére legalkalmasabb személy ezt megoldja a lehető legrövidebb idő alatt, és „ki lehet pipálni” a feladatot. Ez gyakran feszültséget szül a cégen belül, ugyanis a kínai kollegák hozzászoknak ahhoz, hogy a magyar munkatársak megoldják helyettük a problémákat, és mindkét oldal elégedetlen az elvégzett munkával. Saját tapasztalataim szerint a kínai cégeknél a főnökök is kicsit másképp állnak hozzá a munkavégzéshez. Ha elégedettek az elvégzett munka mennyiségével és minőségével, akkor a dolgozók úgymond „szabad kezet kapnak”, nyugodtan lehet beszélgetni, zenét hallgatni, filmet nézni, aludni, késni, munkaidőben ügyeket intézni. Ha viszont sok a munka, közeleg a határidő, akkor az elvégzendő feladatok mindennel szemben elsőbbséget élveznek, még a dolgozók magánéletével szemben is. A késés ilyen esetben megengedhetetlen. A főnök általában kérdés nélkül oszt ki feladatokat, amelyek túlsúlyosnak a munkaidőn (kamionérkeztetés, csomagszállítás, teleknézés). A kínai munkatársak szintén kérdés nélkül vállalják el ezeket, zokszó nélkül túlórának, lemondják saját magánjellegű programjaikat.

Ehhez kapcsolódik a telefonhasználat is, és e téren szintén hatalmas különbségeket vettem észre a kínai és a magyar munkakörnyezet között. A kínaiak mindig, minden körülmények között felveszik a telefont, akár egy meeting vagy személyes beszélgetés közepén is, mindenféle mentegetőzés vagy sunnyogás nélkül. Ezt egyáltalán nem gondolják udvariatlan viselkedésnek, és ráadásul nagy hangerővel beszélnek a telefonba. A kínai emberek átlagosan három órát töltenek naponta a telefonjuk nyomogatásával. (Chinadaily.com.cn, 2017) Mint ahogy azt már tudjuk, a kapcsolatok szinte mindennél fontosabbak a kínai emberek számára, nem meglepő tehát, hogy az okostelefon, a kommunikáció modern, gyors és legegyszerűbb módja ennyire meghatározó szerepet tölt be az életükben. Mindebből következik, hogy ha az ember kínai cégnél dolgozik, a telefont fel kell vennie, munkaidőn kívül is. Egyáltalán nem szokatlan, ha a kínai főnök a munkaidő letelte után is keresi telefonon a beosztottakat, hiszen a munkát nem hagyják az irodában, a magánéletnél magasabb prioritást élvez. Nem számít, hogy este vagy éjszaka van, hétvége vagy éppen ünnepnap – a telefont fel kell venni. Ez kellemetlenséget okozhat a multinacionális cégeknél, külföldi partnerekkel rendelkező vállalatoknál, ahol az időzónák is bonyolítják a kommunikációt. Saját bőrömön tapasztalom, hogy nem csak a magyart, de a kínai időzónákat is észben kell tartani, hiszen amikor Pekingben zajlik az élet, akkor itthon is számíthatunk rendszeres megkeresésekre. Mindennek

természetesen nagy jelentősége van a guanxi gyarapításában, hiszen Kínában a munkatársak nem pusztán munkatársakként tekintenek egymásra, hanem a kapcsolatépítés fontos szereplőiként, így mindenki igyekszik a tőle telhető legtöbbet nyújtani, és minél nagyobb elköteleződést tanúsítani a másik fél, különösen a rangosabbak, a felettesek felé.

A kínai kollégák elmondása szerint, illetve a korábbi fejezetekben tárgyaltak alapján a kínai cégek sokkal formálisabb, hierarchikusabb berendezkedéssel működnek, mint az európai vállalatok. Ez megnyilvánul például a főnökök, a magasabb rangúak tekintélyében, az irányukba történő tiszteletnyilvánításban. Míg nyugaton elterjedt az *open door policy*, avagy az a szokás, hogy a legfelső vezető pozíciókat betöltők arra ösztönzik a munkavállalókat, hogy nyugodtan forduljanak közvetlenül hozzájuk a kérdéseikkel, problémáikkal, addig a kínai cégeknél megkerülhetetlen a vállalatban belüli hierarchia, mindenki a saját felettesének jelent. Mivel személyes tapasztalataimat egy kis cégnél szereztem, így ezt alátámasztani nem tudom – nálunk inkább a családias kapcsolat, a csoportszellem érvényesül a főnökkel szemben is. Mind egy szobában dolgozunk, a főnök közvetlen velünk, bármikor tudunk hozzá fordulni tanácsért vagy segítségért. A munkahelyi meetingek jellegében azonban felfedeztem kínai sajátosságokat a cégünkénél. A kínai cégeknél a megbeszélések általában formális, hivatalos események, ahol a rangosabb felek irányítják a diszkurzust, az alacsonyabb rangú munkavállalók csak akkor szólnak közbe, ha felszólítják őket, ám ez nem túl gyakori jelenség – a kínai meetingek elsődleges célja (és ez nálunk is így van) nem az ötletbörze, az eszmecsere, hanem a közlemények, fontos információk egyoldalú megosztása. A *feedback* kérése nem jellemző.

4.2 Saját kutatásom és annak eredményei

A dolgozatomban korábbi fejezeteiben szekunder kutatások eredményeivel dolgoztam, végezetül azonban szeretnék bemutatni egy általam végzett kismintás, kvalitatív kutatást. A dolgozat előkészítése során úgy gondoltam, tanulságos lenne meginterjúvolni a munkatársaimat is, megvizsgálni, hogy ők hogyan vélekednek a kultúrák közötti különbségekről. A cég sok különböző háttérű dolgozóval büszkélkedhet, a munkatársaim között vannak magyarok, kínaiak és egyéb nemzetiségű emberek is. Összesen négy személlyel készítettem mélyinterjút, a megoszlás a következő: két kínai és két magyar interjúalany. Az interjúk során feltett kérdéseket az alábbi táblázatban összesítettem:

Az interjúalanyoknak feltett kérdések	
Kínai munkatársak	Magyar munkatársak
Honnan származol?	-
Mikor jöttél Magyarországra?	Jártál már Kínában?
Miért döntöttél úgy, hogy elhagyod az országodat és Magyarországra költözöl?	Miért döntöttél úgy, hogy egy kínai cégnél fogsz elhelyezkedni?
Jelentett kihívást valaha olyan emberrel együtt dolgozni, aki kulturálisan különbözik tőled? Mesélnél róla?	u. a.
Milyen előnyöket tulajdonítasz annak, hogy tagja vagy a kínai kultúrának?	-
Milyen hátrányokat tulajdonítasz annak, hogy tagja vagy a kínai kultúrának?	-
Milyen érzéseid vannak a kultúráddal kapcsolatos sztereotípiákkal kapcsolatban?	u. a.
Hogy éreznéd magad, ha egy tőled eltérő kultúrájú felettesed lenne; hogyan éreznéd magad, ha egy veled azonos kultúrájú felettesed lenne?	u. a.
Megtanulnál magyarul? Miért?	Megtanulnál kínaiul? Miért?
Egyszerű munkát találni kínai emigránsként?	u. a.
Mit gondolsz, a külföldiek könnyen találnak munkát Kínában?	u. a.
Felsorolnál, kérlek, néhány olyan dolgot, amit különbözőnek találtál a mindennapi életben a Kínában megszokottaktól?	Felsorolnál, kérlek, öt olyan dolgot, amit különbözőnek találtál a mindennapi életben a Magyarországon megszokottaktól?
Felsorolnál, kérlek, néhány olyan dolgot, amit különbözőnek találtál a munkahelyeden a Kínában megszokottaktól?	Felsorolnál, kérlek, néhány olyan dolgot, amit különbözőnek találtál a munkahelyeden a Magyarországon megszokottaktól?
Mik azok a dolgok, amit szokatlanok számodra, de nagyon élvezed őket?	u. a.
Mik azok a dolgok, amit szokatlanok számodra, de nem élvezed őket?	u. a.

1. táblázat Az általam készített interjúk során feltett kérdések

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények leírását, a következtetések levonását a kínai munkatársaim válaszainak összefoglalásával kezdem. Mindketten az oktatás, a továbbtanulási lehetőségek miatt érkeztek Magyarországra, de egyikük sem beszél magyarul, s mindketten kiemelték, hogy ez megnehezíti a boldogulásukat az országban. Amikor arról kérdeztem őket, hogy jelentett-e valaha kihívást számukra a más kultúrából származó emberekkel együtt dolgozni, mindketten elmondták, hogy gyakran adódnak konfliktusok a munkahelyen a kínai és a magyar mentalitás különbsége miatt. Egyikük az általam is említett túlórázás kérdését jelölte meg a probléma egyik forrásaként – szerinte a magyarok kevésbé hajlandók túlórázni, míg a kínaiak a feladat befejezését tartják szem előtt, nem pedig a munkaidő végét. Ez különösen a csoportmunka során nehezíti meg az együttműködést, feszültséget szül a munkatársak között. A kínaiak sokat és keményen dolgoznak, ami Kínában alapelvárás, míg Magyarországon ők ez versenyelőnyhöz juttatja. Másik interjúalanyom a kommunikációs nehézségekről beszélt. Szerinte a feszültség forrása, hogy a magyarok túl közvetlenek, amit ő udvariatlannak tart, de azt is elismeri, hogy ez a probléma a két kultúra különböző gondolkodásmódjából adódik. Arra a kérdésre, hogy eltérő vagy azonos kultúrából származó felettesel dolgoznának együtt szívesebben, hasonló választ adtak: mindketten jobban örülnek egy kínai főnöknek, mert úgy gondolják, egy kínai felettes jobban megérti őket, mint egy magyar, s otthonosabban, nagyobb biztonságban érzik magukat a munkahelyen. Az egyik alanyom azonban hozzátette, hogy egy magyar felettes általában jobban megbecsüli a dolgozók irodájában eltöltött idejét, nem várja el, hogy túlórázzanak, és egyértelműbb, egyszerűbben teljesíthető utasításokat ad. Egyik interjúalanyom a kapcsolatok fontosságát hangsúlyozta: Magyarországon sok kínai él, akik összetartó közösséget alkotnak, itthon is érvényesül a guanxi, így nem nehéz egy Magyarországon élő kínainak munkát találni, ugyanakkor megjegyezte, hogy a magyar munkahelyi szokások merőben eltérnek attól, amit ő Kínában megszokott: számára furcsa, hogy a magyar emberek nem igazán tartanak személyes tárgyakat az irodájukban, nem tartják fontosnak, hogy otthonos környezetben dolgozzanak. Azt is hozzátette, hogy tapasztalatai szerint Magyarországon jól elkülönül egymástól a munka és a magánélet, ami Kínában nem mindig van így, hiszen a kínai emberek annyi időt töltenek a munkahelyen, hogy baráti körük is a munkatársakból tevődik össze. A másik alanyom hasonló véleményt fogalmazott meg, amikor kifejtette, hogy szerinte Kínában sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a pénzkeresésre, az anyagi sikerre, mint Magyarországon. Abban is egyetértettek, hogy Magyarországon az emberek szabadabban élnek, mint Kínában, az egyik alanyom például a nők megjelenésére irányuló társadalmi nyomást emelte ki. Mindketten úgy ítélték meg, hogy a magyarok élete lassabb, könnyebb, lazább, több a szórakozási lehetőség. Egyik interjúalanyom azonban arra hívta fel a figyelmet,

hogy a magyar „ráérősség” gyakran megnehezíti számára az ügyintéztést, például hivatalos szerveknél. Másik interjúalanyom az étkezés témáját hozta fel, amikor a különbségekről beszélgettünk: ő furcsának találja, hogy a magyarok általában egyedül esznek, nem osztoznak az ebédjükön a kollégákkal.

A továbbiakban a magyar interjúalanyaim válaszainak ismertetése, összefoglalása következik. A magyar interjúalanyaim egyike, aki nő nemű, a kínai-magyar interkulturális kommunikáció kihívásai között említette, hogy számára nehéz megtalálni a közös hangot a kínai férfiakkal, akik sokszor feszélyezve érzik magukat, ha egy nő beszélgetést kezdeményez velük. Ez annak tudható be, hogy Kínában sokkal nagyobb a nemek közötti távolság, a fiú és lány baráti körök jobban elhatárolódnak, mint Magyarországon; a két nem kevésbé szocializálódik egymással. Másik interjúalanyom, aki férfi nemű, szintén felhozta ezt a problémát: ő azt tapasztalja, hogy a munkahelyen pozitív megkülönböztetés éri a neme miatt, felettesei gyakran kivételeznek vele, sok kiváltsága van a női kollégákkal szemben. Mindkét interjúalanyom azt nyilatkozta, hogy a kínai nyelvtudásuk nagyban hozzájárult ahhoz, hogy beilleszkedjenek a munkahelyi csapatba, mindkettőjük szerint nagyra értékelik a kínaiak a külföldiek nyelvtanulásra való hajlandóságát. Egyikük úgy fogalmazott, hogy nyelvtudásának köszönhetően a kínai főnökei „a tenyerükön hordozzák” őt. A főnökökkel, felettesekkel és munkatársakkal kialakult családias kapcsolatot hangsúlyozták, egyik alanyom pozitívként említette azt, hogy a kínai főnökök általában sok szabad teret hagynak a dolgozók számára, mindaddig, amíg a munka el van végezve. További gondolataik a kínai kapcsolatokról és a csoportszellemről: egyikük kiemelte a „ha az ő barátja vagy, akkor az enyém is” elvet, amely szerint a kínaiak ismerkednek. Ha az ember bekerül a csoportba, könnyen rengeteg baráttra, ismerősre tehet szert. Másik interjúalanyom azt hangsúlyozta, hogy kollégái, felettesei, sőt még azok ismerősei is bizalommal fordulnak hozzá segítségért, ha ügyet kell intézni, mivel magyarul és kínaiul is beszél. Amikor a magyarok Kínában történő munkavállalásáról, illetve a kínaiak Magyarországon történő munkavállalásáról, a lehetőségekről kérdeztem őket, a következő válaszokat adták: a hagyományos kínai értékrenden nevelkedett kínaiak sikeresen csak a kínai cégeknél tudnak elhelyezkedni, a magyar munkakörnyezethez nem tudnának hozzászokni. Ezzel szemben egy külföldi nagyon könnyen elhelyezkedhet Kínában, és ez annak köszönhető, hogy a kínaiak sokat adnak a látszatra. Ha külföldiek is dolgoznak a cégnél, akkor az növeli a vállalat presztízsét, tengerentúli cég látszatát kelti. Egyik interjúalanyom elmesélte, hogy Kínában tartózkodása során sok étteremben, bárban ingyen fogyaszthatott, mivel a tulajdonosok szerették volna „kirakatba tenni” a külföldi vendéget. A magyar interjúk során is terítékre került az étkezés témája: egyik magyar interjúalanyomat zavarja a munkahelyen, az

ebédidőben hallható csámcsogás, szürcsölés, ami Kínában egyáltalán nem számít modortalan viselkedésnek.

5. ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ

Szakedolgozatom témájának a kínai-magyar interkulturális kommunikáció zavarait, nehézségeit, illetve a két kultúra közötti protokolláris különbséget választottam. Függetlenül attól, hogy kínai származású vagyok, és sokat tanultam a kultúráról, dolgozatom elkészítését megelőzően rengeteg szokással és protokollszabállyal én sem voltam tisztában. Célom a dolgozat megírásával az volt, hogy kicsit közelebb hozzam egymáshoz a két országot, illetve a két ország lakóit, mind a hétköznapi interakciókban, mind az üzleti életben.

Az elkészült dolgozat két hipotézist támaszt alá:

1. Számos kapcsolatfelvételi, illetve üzleti próbálkozás Kínával a kommunikációs nehézségek okán hiúsul meg.
2. Bizonyos viselkedési formák sértőnek mutatkoznak az üzleti partner szemében, és ez befolyásolhatja az üzlet létrejöttét vagy sikerességét.

A dolgozat tartalmi részét Kína bemutatásával kezdtem. Kína egy hihetetlenül gazdag, ősi múlttal rendelkező ország, melynek társadalmi évezredek során megőrizte hagyományos értékrendjét, a kínai emberek számára fontos eszméket, a hierarchikus társadalmi viszonyokat meghatározó viselkedési normákat, illemszabályokat. Éppen ezért elengedhetetlen az ország történelemének ismerete, hiszen a mai kínai emberek gondolkodásmódját továbbra is a többezer éves konfuciánus értékrend irányítja. Megvizsgáltam a kínai társadalom sajátosságait, különös tekintettel Konfuciusz tanításaira, illetve ismertettem Geert Hofstede holland kultúrakutató jelentős társadalomtanulmányának Kínára vonatkozó eredményeit. Mindebből világossá vált számomra, hogy Kína és a kínai emberekkel való kapcsolatteremtés nagy kihívást jelent a külföldiek számára, hiszen nem feltétlenül vannak tisztában a kínai gondolkodásmód sajátosságaival. Európában hozzá vagyunk szokva ahhoz, hogy viszonylag homogén kultúra vesz minket körül, és hogy magatartásunk, cselekedeteink többnyire a szándékunknak megfelelő reakciókat váltják majd ki külföldi beszélgető-, illetve üzleti partnerünkből, s így a kommunikáció sikeres lesz. Közléseink azonban egyidejűleg számos különböző üzenetet hordoznak, eltérő interpretációk születhetnek a címzett fejében, ezért a kommunikáció során számos tényezőt kell mérlegelnünk, s ezek közül az egyik legfontosabb a kulturális háttér. Dolgozatom következő fejezetében Friedemann Schulz von Thun német kommunikációpszichológus modelljét ismertettem, majd ezt applikáltam az interkulturális kommunikációs helyzetekre. A kommunikáció tágabb értelemben való vizsgálata, illetve a

kommunikációt nehezítő tényezők ismertetése megalapozta a következő szekcióban bemutatott szűkebb problémakört: a protokoll jelentőségét, illetve a kínai-magyar protokolláris különbségeket. Különböző tanulmányokat, illetve Görög Ibolya magyar protokollszakértő könyveit felhasználva összevetettem a két ország protokollszabályait, kiemeltem a fontosabb különbségeket. Mivel személyes kötődésem is van a témához, saját tapasztalataimat is ismertettem; a dolgozat előkészítése során szerzett ismereteimet kamatoztatva figyeltem a munkahelyemen a két kultúra interakcióját. Annak érdekében, hogy végeredményben minél átfogóbb kép születhessen, interjúkat készítettem kínai és magyar munkatársaimmal egyaránt, és az ő tapasztalataikat is bemutattam, összefoglalva.

Bízom benne, hogy dolgozatommal hozzájárultam valamelyest ahhoz, hogy a jövőben gördülékeny, produktív kapcsolatok születhessenek magyar és kínai emberek, illetve üzletemberek között. Ahhoz, hogy ez valóban így legyen, mindkét fél részéről szükség van a nyitottságra, a toleráns viselkedésre, és a hajlandóságra, hogy megismerjük és megtanuljuk tisztelni a különböző nemzetek, közösségek értékrendjét és gondolkodásmódját.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Görög Ibolya (2017): Protokoll. Az életem. Athenaeum Kiadó, Budapest

Görög Ibolya (2019): Summa summarum. Európaiság – hitelesség – protokoll. Athenaeum Kiadó, Budapest

Sille István (2000): Illem, etikett, protokoll. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest

Dawson, Raymond (2002): A kínai civilizáció világa. Osiris Kiadó, Budapest

Schulz Von Thun, Friedemann (2012): A kommunikáció zavarai és feloldásuk. Háttér Kiadó

Folyóiratok:

Dr. Bodolay László (2009): Friedemann Schulz von Thun néhány modelljének használata interkulturális helyzetekben, In: Szakmai füzetek 27. szám, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2009, 115-123. old.

Kalmár Éva (2016): Kína: hagyomány, történelem, fantasztikum. Műhely 39. évf. 5-6. sz. p. 50-54.

Kollár Csaba (2020): Kína és a társadalmi kredit rendszere. Hadtudomány 2020/2. p. 79-97.

Szunomár Ágnes (2011): A magyar–kínai gazdasági kapcsolatok új szakasza: eredmények és várakozások. Külgazdaság, LV. évf., 2011. november–december. p. 67–85.

Internetes források:

Horváthné Varga Polyák Csilla (2018): Kínai üzleti és diplomáciai protokoll. Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatok területén. Forrás: <https://nkerepo.unike.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15852/Lehetosegek%20%E9s%20kihivasok%20a%20magyar%20kinai%20kapcsolatok%20teruleten%20II.%20kottet.pdf?sequence=1>

Hozzáférés: 2021.12.05.

Kölcsey Ferenc (1837): Parainesis Kölcsey Kálmánhoz. Forrás: <https://mek.oszk.hu/06000/06028/html/gmkolcsey0002.html> Hozzáférés: 2021.11.04.

P. Szabó Sándor (2018): A kínai gazdaság jelenlegi helyzete. Forrás: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15852/Lehetosegek%20%E9s%20kihivasok%20a%20magyar%20kinai%20kapcsolatok%20teruleten%20II.%20kotet.pdf?sequence=1>

Hozzáférés: 2021.12.08.

Takács Zoltán (2018): A Kelet-Közép-Európába és Magyarországra érkező kínai befektetések – Gazdaságpolitikai lehetőségek és kihívások. Forrás: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15852/Lehetosegek%20%E9s%20kihivasok%20a%20magyar%20kinai%20kapcsolatok%20teruleten%20II.%20kotet.pdf?sequence=1>

Hozzáférés: 2021.12.08.

Takács Zoltán (2018): Magyar vállalatok kínai piacra lépése – Lehetőségek és kihívások a magyar gazdaságpolitika számára. Forrás: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15852/Lehetosegek%20%E9s%20kihivasok%20a%20magyar%20kinai%20kapcsolatok%20teruleten%20II.%20kotet.pdf?sequence=1>

Hozzáférés: 2021.12.08.

DailyChina.com.cn (2017): Chinese spend 3 hours a day on their smartphones, ranking 2nd in the world: survey. Forrás: https://www.chinadaily.com.cn/china/2017-06/28/content_29916889.htm?fbclid=IwAR24q48g9nfGuOGMaqu6bn2VAxb9AXtyiqCWq1BjH zest4G7edxsBFEu22I Hozzáférés: 2021.12.08.

Eberhard, Wolfram (2004): A History of China. Forrás: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/11367/pg11367.html> Hozzáférés: 2021.12.05.

Hofstede Insights (2021): China. Forrás: <https://www.hofstede-insights.com/country/china/> Hozzáférés: 2021.10.05.

Nelu, dr. Bradean-Ebinger, Kulcsár Szabina (2017): A kulturális diplomácia világa – magyar és kínai szemüveggel vizsgálva. Forrás: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QLTFDP> Letöltve: 2021.10.31.